

งานพิธีเปลี่ยนผ้าครุบาขาวปี: การสร้างและสานต่อเครือข่ายลูกศิษย์ และผู้เชื่อถือศรัทธา

Khruaba Khao Pi's Robe Changing Ceremony:
Building and Expanding Networks of
Disciples and Believers

ขวัญชีวัน บัวแดง

Kwanchewan Buadaeng

พิสิษฐ์ นาสี

Pisith Nasee

บทคัดย่อ

บทความนี้เน้นอธิบายลักษณะของเครือข่ายลูกศิษย์และผู้เชื่อถือศรัทธาในตัวครูบาขาวปีที่มีการขยายตัวและเชื่อมต่อสายสัมพันธ์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าครูบาขาวปีได้มรณภาพไปแล้วถึง 39 ปี เครือข่ายครูบาขาวปี เช่นเดียวกับเครือข่ายศาสนาจำนวนมากในปัจจุบัน ที่มีการเชื่อมโยงกับบุคคลและองค์กรที่หลากหลาย ด้วยผู้กระทำการที่เป็นตัวบุคคลและไม่ใช่ตัวบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดการขับเคลื่อนและขยายตัวของเครือข่าย บทความนำเสนอเครือข่ายผู้เชื่อถือศรัทธาครูบาขาวปีทั้งที่เป็นการสานต่อเครือข่ายลูกศิษย์และผู้เชื่อถือศรัทธาเดิม และการสร้างเครือข่ายใหม่กับบุคคลและกลุ่มใหม่ที่ไม่เคยรู้จักหรือพบครูบาขาวปีในขณะที่มีชีวิตอยู่ แต่รับทราบและมีประสบการณ์ความศักดิ์สิทธิ์ของครูบาขาวปีผ่านบุคคลหรือวัตถุศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้จะเห็นภาพรวมของเครือข่ายลูกศิษย์และผู้เชื่อถือศรัทธาในปัจจุบันอย่างชัดเจนผ่านการเข้าร่วมในงานพิธีเปลี่ยนผ้าครุบาขาวปี

ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 3 มีนาคมของทุกปี ที่วัดพระพุทธรบาทผาหนาม อำเภอฝาง จังหวัดลำพูน ซึ่งเมื่อใช้แนวคิดเครือข่ายผู้ปฏิบัติการ (Actor Network Theory) ในการศึกษาวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่า ผู้กระทำการที่เป็นผู้นำหลายคนทั้งที่เป็นพระและฆราวาสมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับกลุ่มลูกศิษย์และผู้เชื่อถือศรัทธาที่อยู่กระจายในหลายพื้นที่ สำหรับผู้กระทำการที่ไม่ใช่บุคคล เห็นได้ว่าสรีระของครูบาขาวปี จีวรที่เปลี่ยนใหม่ทุกปี และวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับครูบาขาวปี มีบทบาทสำคัญในการสืบสานและขยายเครือข่ายลูกศิษย์และผู้เชื่อถือศรัทธาครูบาขาวปี

คำสำคัญ: งานพิธีเปลี่ยนผ้าครูบาขาวปี, เครือข่ายผู้เชื่อถือศรัทธา, วัตถุแห่งความศักดิ์สิทธิ์

Abstract

This article shows that the network of disciples and believers of Khruba Khao Pi is still vibrant and expanding in spite of the latter's demise since 39 years ago. Like other recent religious networks, connections have been made with diverse individuals and groups by human and non-human agencies, resulting in the expansion of the network. This article describes the network of believers of Khruba Khao Pi which comprises of disciples and believers who have met Khruba Khao Pi, and new believers who have known and experienced Khruba Khao Pi's sacredness via persons and sacred objects. This network of disciples and believers is visible in Khruba Khao Pi's Robe Changing Ceremony which is annually held on the 3rd of March, at Wat Phra Phutthabat Pha Nam, Li District of Lamphun. This article employs a concept of Actor Network Theory (ANT) to analyze the role of human agencies in connecting old disciples and believers who live scatteredly elsewhere and expanding new connections. As for non-human agencies, Khruba Khao Pi's body, his robe which is taken off every year, and his personified sacred objects

also play crucial roles in maintaining and expanding the network of his disciples and believers.

Keywords: Khruba Khao Pi's Robe Changing Ceremony, Network of believers, Objects of sacredness

บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ตามรอยครูบาขาวปี (2432-2520): สายสัมพันธ์ การปฏิบัติทางศาสนาและความทรงจำของผู้คน”¹ ที่ดำเนินการในปีงบประมาณ พ.ศ.2558 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพของเครือข่ายและชุมชนที่นับถือครูบาขาวปีในเรื่องความทรงจำ ความคิดความเชื่อ การปฏิบัติทางศาสนาและความสัมพันธ์ที่ยังเชื่อมโยงกับครูบาขาวปี และเพื่อทำความเข้าใจปัจจัยของการที่ความคิดความเชื่อและความสัมพันธ์ได้รับการสืบทอดหลังจากที่ครูบาขาวปีมรณภาพไปแล้ว 39 ปี อันเป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาในทุกด้านในสังคมไทย ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมอย่างไรก็ดี ด้วยพื้นที่ที่จำกัด บทความนี้จะเน้นการบรรยายเฉพาะลักษณะของเครือข่ายและชุมชนที่ยังมีความศรัทธาต่อครูบาขาวปีและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวัดพระพุทธรูปบาทผาหนาม ซึ่งเป็นวัดที่ครูบาได้บูรณะขึ้นมาใหม่และจำพรรษาจนกระทั่งมรณภาพ (พ.ศ.2506-2520) ปัจจุบันเป็นที่เก็บรักษาร่างของครูบาขาวปี บทความแสดงให้เห็นองค์ประกอบของเครือข่ายและชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปผ่านงานพิธีเปลี่ยนผ้าครูบาขาวปี ซึ่งจัดขึ้นทุกวันที่ 3 เดือนมีนาคมของทุกปี อันเป็นวันที่ครูบาขาวปีมรณภาพ โดยชี้ให้เห็นว่า การเชื่อมต่อเครือข่ายนั้นเกิดขึ้นตลอดเวลาและขยายไปได้อย่างไม่มีขอบเขต แม้ว่าครูบาขาวปีจะมรณภาพไปแล้วกว่า 39 ปี และนอกเหนือจากปัจจัยจากตัวบุคคลแล้ว วัตถุก็มีบทบาทสำคัญเช่นกัน ในกรณีทางศาสนา วัตถุที่ก่อให้เกิดการเชื่อมต่องจะมีคุณสมบัติเรื่องความศักดิ์สิทธิ์เข้ามามีส่วนอย่างสำคัญ ในกรณีของครูบาขาวปี วัตถุแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญได้แก่ ร่างของครูบาขาวปี (ภาษาของศรัทธาทั่วไปเรียกว่า “สรีระทิพย์”) วัด เจดีย์ และวัตถุมงคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจใหม่

ในเครือข่ายผู้เชื่อถือศรัทธาครูบาขาวปี บทความนี้ใช้การวิเคราะห์เครือข่ายตามแนวคิดเครือข่ายผู้ปฏิบัติการ (Actor Network Theory – ANT) ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งทางวัตถุและสัญศาสตร์ (material-semiotic approaches) (ดู Collon, 1986; Latour, 2005; Law, 2007) เพื่ออธิบายเครือข่ายทางศาสนาของผู้เชื่อถือศรัทธาครูบาขาวปี ที่ไม่เคยมีรูปแบบและองค์ประกอบที่ตายตัวหรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแต่สามารถเชื่อมโยงกันได้ แนวการวิเคราะห์เช่นนี้ไม่ให้ความสำคัญกับความเป็นองค์รวม (totality) และสาร์ตเจส (essence) ต่างๆ ของเครือข่าย เช่น ชชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางชนชั้นและวัฒนธรรม และหันมาสนใจความสลับซับซ้อนและความยืดหยุ่นอันเกิดจากปัจจัยและผู้กระทำกรใหม่ ๆ ที่หลากหลายและมีศักยภาพโดยอาจเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับสิ่งต่าง ๆ เช่น ศาสนวัตถุ สิ่งของ ภาษา แนวคิด หรือประสบการณ์ ฯลฯ (Law & Hassard, 1999) โดยแต่ละองค์ประกอบมีความสำคัญเท่ากัน แนวคิดนี้จึงเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ความสลับซับซ้อนของเครือข่ายผู้เชื่อถือศรัทธาครูบาขาวปีในปัจจุบัน ทั้งนี้บทความจะเริ่มด้วยการแนะนำครูบาขาวปีและลักษณะของขบวนการที่นำโดยครูบาขาวปีก่อนที่จะบรรยายรายละเอียดของงานพิธีเปลี่ยนผ้าครูบาขาวปี และเครือข่ายผู้เชื่อถือศรัทธาที่เข้ามาร่วมในงานและบทสรุปถึงลักษณะของเครือข่ายผู้เชื่อถือศรัทธาที่เปลี่ยนแปลงไป และเงื่อนไขปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง

ครูบาขาวปีและขบวนการเคลื่อนไหว

ครูบาขาวปีมีชื่อเดิมว่า “จำปี” เกิดที่บ้านแม่เทย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ใน พ.ศ.2432 ต่อมามารดาได้นำไปฝากให้เป็นลูกศิษย์ครูบาศรีวิชัย ที่วัดบ้านปาง อำเภอดีงวัน หลังจากศึกษาร่ำเรียนสวดมนต์จนคล่องแคล่วแล้ว ครูบาศรีวิชัยจึงได้ทำการบรรพชาให้เป็นสามเณร ชื่อ สามเณรศรีวิชัย (ชื่อเดียวกับพระอาจารย์) และอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ตามลำดับ โดยให้ฉายาว่า “พระอภิชัย” เมื่อครั้งอยู่อุปัฏฐากครูบาศรีวิชัยนั้น ครูบาขาวปียังได้เรียนรู้เรื่องการก่อสร้างบ้าน กุฏิ วิหาร ศาลาบาตร ตึก เจดีย์พระธาตุ และพระพุทธรูปต่างๆ โดยเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่วัยยังเป็นสามเณรได้ 6 พรรษา ด้วยเหตุนี้ “เมื่อยามหนุ่มจะสร้างที่ใหม่ก็ไม่เปลืองเงิน เพราะว่าทำเอาเองเสียมาก” (ดู ชีวิตประวัติองค์สมัยสามห้อง เขียนโดย พระอภิชัยขาวปี

เมื่อ พ.ศ.2496, ม.ป.ป.) จากนั้นเมื่อบวชเป็นพระภิกษุได้ 2 พรรษา (อายุ 24 ปี) จึงได้ขอลาครูบาศรีวิชัยเพื่อออกไปดำเนินกิจกรรมการก่อสร้างของตนเอง ภายหลังครูบาขาวปีถูกจับสึกถึงสามครั้ง จึงนุ่งห่มผ้าขาวแทน เมื่อผู้คนให้ความเชื่อถือ ศรัทธาเรียกสมญาว่า ครูบา จึงเป็นที่มาของชื่อ **“ครูบาขาวปี”** หรือ **“ครูบาอภิชัยขาวปี”**

การถูกจับสึกครั้งแรกเกิดขึ้นใน พ.ศ.2467 เมื่อครูบาขาวปีถูกปลัดอำเภอไล่จับกุมและฟ้องศาลในข้อหาไม่มีใบกองเกิน ถูกตัดสินให้จำคุก 6 เดือน เมื่อพ้นโทษแล้ว ครูบาศรีวิชัยจึงทำการบวชให้ใหม่ การถูกจับสึกครั้งที่สองเกิดขึ้นใน พ.ศ.2474 โดยถูกทางการในท้องที่อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ตั้งข้อหากระทำความผิดวินัยสงฆ์ เพราะไปเรียกรับเงินชาวบ้านมาสร้างวิหารวัดดอนแก้ว ซึ่งต่อมากลับมาจับสึกได้ ทำการอุปสมบทให้ใหม่อีกครั้งในช่วงฉลองการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพสำเร็จ ในปี พ.ศ.2478 (ภิกษุอรุณันท์ พุทธธัมโม, 2558: 163) เมื่อครูบาศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ ถูกกล่าวหาว่าประพฤติตัวไม่เหมาะสม โดยหนึ่งในนั้นคือการบวชให้ครูบาขาวปี ทั้ง ๆ ที่ไม่มีตำแหน่งเป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาขาวปีจึงถูกให้สึกอีกครั้ง และหลังจากนั้น ครูบาขาวปีจึงนุ่งขาวห่มขาวเรื่อยมาจนถึงแก่มรณภาพ แต่ยังจริยวัตรแบบพระสงฆ์ ไม่เปลี่ยนแปลง

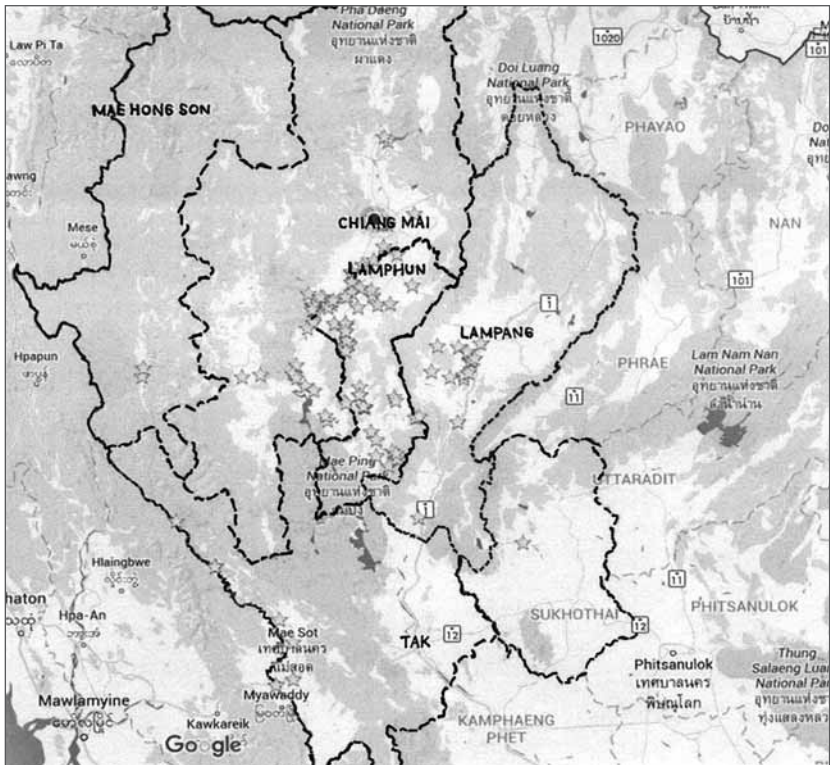
ครูบาขาวปีถือได้ว่าเป็นลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดครูบาศรีวิชัยมาก เห็นได้ว่าทุกครั้งที่ถูกจับสึกจะได้รับการบวชให้ใหม่โดยครูบาศรีวิชัย อีกทั้งได้รับมอบหมายให้ช่วยดูแลงานก่อสร้างวัดวาอารามที่ท่านรับผิดชอบเป็นประธาน ในขณะเดียวกัน ครูบาขาวปีก็ได้รับริเริ่มโครงการก่อสร้างและบูรณะวัดวาอาราม รวมถึงสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ มาตั้งแต่อายุ 24 ปี จากการบันทึกของครูบาขาวปีเองมีทั้งหมด 113 แห่ง โดยนับเป็นรายการที่ก่อสร้างมีจำนวนมากกว่า 138 รายการ² (อภิชัยขาวปี, 2496: ม.ป.ป.; ประดิษฐ์ รัตนพรหม, 2525) ซึ่งในความเป็นจริงมีจำนวนมากกว่านั้น เพราะมีบางแห่งที่ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ การก่อสร้างซึ่งทำในช่วงปี 2456-2520 เป็นศาสนสถาน เช่น วิหาร เติญ และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ในวัดประมาณครึ่งหนึ่ง นอกจากนั้นเป็นโรงเรียน โรงพยาบาล สถานีตำรวจ สถานีอนามัย ที่ว่าการอำเภอ และสาธารณูปโภคประเภทอื่น ๆ บริเวณที่เดินทางไปก่อสร้างส่วนใหญ่จะเป็นเขตชนบทและเขตภูเขา

อันเป็นที่อยู่ของคนเมืองและชาวกะเหรี่ยง โดยจะอยู่ในเขตจังหวัดลำพูนมากที่สุด รองลงมาคือจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำปาง นอกจากนั้นคือจังหวัดตากและจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกลุ่มศรัทธาที่นิมนต์ไปสร้าง โดยครูปาขาวปีจะเป็นประธานหรือที่เรียกว่า “นั่งหนัก” เพื่อรับบริจาควัตถุปัจจัย ได้แก่ เงินทอง และสิ่งของต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการบูรณะหรือก่อสร้าง โดยจะ “นั่งหนัก” ในสถานที่ก่อสร้างนั้น ๆ เป็นเวลาประมาณ 15 วัน ถึง 4 เดือน ในช่วงออกพรรษา

เมื่อพิจารณาเขตพื้นที่ที่ครูปาขาวปีได้เดินทางไปก่อสร้างศาสนสถานและสาธารณสมบัติแล้ว จะเห็นว่าพื้นที่ที่กว้างขวางครอบคลุมจังหวัดเชียงใหม่ตอนใต้เรื่อยไปถึงจังหวัดลำพูน จังหวัดลำปางแถบตะวันตกเฉียงใต้ อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย อำเภอแม่สอด อำเภอแม่ระมาด อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก เลยเข้าไปในบริเวณชายแดนของรัฐกะเหรี่ยง ประเทศพม่า และแถบอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งสามารถอนุมานได้ว่า ผู้ที่ให้ความศรัทธาต่อครูปาขาวปีประกอบไปด้วยผู้คนที่อยู่อาศัยกระจายในวงกว้าง (ดูภาพที่ 1) และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่ที่โดดเด่นเป็นพิเศษ ได้แก่ การที่มีผู้เข้าร่วมทำบุญและเป็นแรงงานหลักในการก่อสร้างเป็นชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเขาและบริเวณพรมแดนไทย-พม่าที่ครูปาเดินทางไปจาริก ในระยะหลังคนกะเหรี่ยงบางส่วนที่ตัดสินใจเปลี่ยนจากศาสนาดั้งเดิมมารับเอาศาสนาพุทธแบบครูปาก็ได้ย้ายจากหมู่บ้านเดิมมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณวัดพระพุทธบาทผาหนาม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นวัดที่ครูปาขาวปีได้บูรณะขึ้นมาเป็นวัดใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2506³

การสร้างศาสนวัตถุหรือสาธารณูปโภคในแต่ละพื้นที่ ไม่ได้เป็นเพียงการทำให้มีสิ่งก่อสร้างเพื่อการใช้สอยทางศาสนาและทางโลกเพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างชุมชนและเครือข่ายทางศีลธรรมที่สมาชิกพยายามเอาคำสอนและวิธีปฏิบัติทางศาสนาแบบครูปามาใช้ โดยเฉพาะการถือศีลกินเจ ในตอนเริ่มต้นชุมชนดังกล่าวอาจมีจำนวนไม่มาก แต่เมื่อมีการก่อสร้างมากขึ้น จะมีผู้คนเข้าร่วมทำบุญเพิ่มขึ้น มีการนิมนต์ไปสร้างในพื้นที่ใหม่ ๆ มากขึ้น เป็นการขยายเครือข่ายออกไป ในแต่ละชุมชนที่นับถือครูปาขาวปีจะประกอบไปด้วย พระสงฆ์ มัคทายก

ผู้นำชุมชน และชาวบ้านทั่วไป ที่จะทำหน้าที่รวบรวมวัตถุปัจจัยและชักชวนกันไปร่วมทำบุญและลงแรงในสถานที่ก่อสร้างหรือวัดซึ่งเป็นที่พักของครุฑ ศาสนวัตถุ และสาธารณูปโภคที่ครุฑสร้างไว้นั่นเองที่เป็นเครื่องเตือนความทรงจำในการมาเยือนของครุฑขาวปี ซึ่งมีลักษณะของความผูกพันในเชิงการมีบุญคุณต่อวัดและชุมชนในพื้นที่ ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมต่อกับครุฑขาวปีอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา แม้เมื่อครุฑขาวปีมรณภาพไปแล้วก็ตาม ในทำนองเดียวกัน เมื่อศาสนาวัตถุและสาธารณูปโภคที่ครุฑสร้างไว้เสื่อมสภาพหรือเสื่อมสลายไปและมีการสร้างใหม่ ความทรงจำเหล่านั้นก็อาจถูกลบเลือนไปด้วย

ภาพที่ 1 จดรูปดาวแสดงพื้นที่เคลื่อนไหวของขบวนการครุฑขาวปี เฉพาะที่ได้บันทึกไว้ในหนังสือชีวประวัติองค์สมัยสามห้อง โดย ครุฑขาวปี พ.ศ.2496 และในประวัติครุฑอภิขัย (ขาวปี) โดย ประดิษฐ์ รัตนพรหม (พ.ศ.2525)

นอกจากงานก่อสร้างและบูรณะศาสนสถานซึ่งจำนวนไม่น้อยเป็นวัดร้าง ที่เป็นการสืบทอดการปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์ของครูบาศรีวิชัยแล้ว ครูบาขาวปี ยังสืบทอดวัตรปฏิบัติอื่นๆ จากครูบาศรีวิชัย ได้แก่ วิธีครองผ้า เครื่องอัฐบริขาร การนุ่งห่มจีวรสีกรัก การห้อยลูกประคำ การถือพัด ไม่ทำและสายสะพายบาตร รวมถึงการฉันเจและฉันเพียงมือเดียวต่อวัน และการทำสมาธิบำเพ็ญภาวนา (กรรมฐาน) จากคำบอกเล่าของอดีตลูกศิษย์ (สัมภาษณ์ครูบาโสภา, 22 สิงหาคม 2558) กล่าวว่า ครูบาขาวปีเป็นผู้ที่ “มีวัตรปฏิบัติที่เที่ยงตรง เด็ดขาด ท่านตื่นตีสี่ มาสวดมนต์ไหว้พระ นั่งกรรมฐานถึงหกโมงเช้า ออกมาหกโมงครึ่งมาใส่บาตร... สวดเป็นคำเมืองถึงแปดโมงครึ่ง...มีกิจวัตรชัดเจน แม้ยามเจ็บป่วยก็ไม่เคยขาดแม้แต่ วันเดียว...”

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวของครูบาขาวปีภายหลังครูบาศรีวิชัยมรณภาพ ในปี 2481 มีลักษณะแตกต่างกับของครูบาศรีวิชัย ที่สำคัญคือ การสร้างความเป็น พุทธศาสนาแบบล้านนาที่แตกต่างไปจากข้อบัญญัติและแนวทางการปฏิบัติที่คณะสงฆ์ ส่วนกลางกำหนด ดังปรากฏในหนังสือสำคัญสองเล่มที่ครูบาขาวปีได้เขียนไว้ นั่นคือ “องค์ศาสนาสองห้อง”⁴ (อภิชาตขาวปี, 2494) และ “กรรมฐาน 40 ทัด/ทศ”⁵ (อภิชาตขาวปี, 2499) ที่สำคัญ ได้แก่ การกำหนดวันศีล ซึ่งในช่วงที่ครูบาขาวปีมีชีวิตอยู่จะเป็นเวลาก่อนวันศีลที่เป็นทางการ 3 วัน ในปัจจุบัน การกำหนดวันศีลครูบา สำหรับการทำพิธีกรรมทางศาสนายังคงมีอยู่ในบางวัด แต่วันอาจะจะไม่ตรงกัน ในแต่ละสถานที่ เช่น ที่วัดพระพุทธรบาทพาหนามเป็นวันขึ้น 11 ค่ำปฏิทิน แต่ในที่อื่นๆ อาจจะเป็น 8 ค่ำ 12 ค่ำ หรือ 13 ค่ำ⁶ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามในการทำพิธีกรรม ต่างๆ เช่น ห้ามกรวดน้ำ ห้ามอาราธนาศีล ห้ามสวด ห้ามแผ่เมตตาร่วมกัน เป็นต้น หนังสือทั้งสองเล่มนี้มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางศาสนาของกลุ่มลูกศิษย์และผู้เชื่อถือ ศรัทธาอย่างมาก มีการอ้างถึงอยู่หลายครั้งในระหว่างการสนทนากับผู้วิจัย แสดงให้เห็นว่ามีการอ่านหนังสือสองเล่มนี้อย่างแพร่หลายในหมู่ลูกศิษย์ และ ผู้เชื่อถือศรัทธาที่สามารถอ่านออกเขียนได้ทั้งตัวเมืองและภาษาไทยกลาง⁷

การเผยแพร่ของหนังสือสองเล่มที่เน้นลักษณะเฉพาะของพิธีกรรมแบบครูบาขาวปีเกิดขึ้นในบริบทความขัดแย้งกับพระสงฆ์ที่อยู่ในโครงสร้างที่เป็นทางการ วัดอุประสงค์หนึ่งก็เพื่อแก้ข้อหาจากที่ครูบาอินทจักรรักษา (พระครูวนาภิราม ตำแหน่งในขณะนั้น) แห่งวัดน้ำป่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้พิมพ์ใบปลิวฉบับหนึ่ง ในปี 2493 ชื่อว่า “คำชี้แจงเรื่องความเข้าใจผิดของคนบางหมู่” โดยมีข้อความตอนหนึ่งที่ครูบาอินทจักรเขียนว่า

“นกกางขาว เจ้ามายา อยากกินปลา แกล้งกล่าวตู่ ว่ากูมีศีล เพื่อหลอกกินปลา” ซึ่งทำให้ครูบาขาวปีเข้าใจว่ากำลังพูดเสียดสีกระทบกระทั่งตน จึงเกิดเป็นวิวาทะผ่านงานเขียนดังกล่าวขึ้น โดยคำว่า “ศาสนาสองห้อง” นั้นหมายถึงศาสนาภายในกับศาสนากายนอก ในที่นี้ภายในคือศาสนาแบบ “ไทยวนเชียงใหม่” หรือชาวโยน/ยวน ที่สืบมาจากพระญาณคัมภีร์ (วัดป่าแดงหลวง เชียงใหม่) ส่วนศาสนากายนอกคือแบบ “ชาวยอง” อันหมายถึงแบบของครูบาอินทจักรรักษา ครูบาพรหมจักร และครูบาคัมภีระ ซึ่งครูบาขาวปีเรียกว่าเป็นแบบ “กาลาแขกเยโซไหว้ผีฟ้า” นั้นเอง ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ยังมีเถรของตน ๑ ไปเรียนเอา กับม่านกลาย ม่านกลายผู้นั้นมันเป็นคนฆราวาส มีลูกมีเมีย เวลาเมื่อเถรของไปเรียนเอาศาสนา มันเป็นกำนัน คิดราชการอยู่ตำบลแม่ต๋าน...ไปเรียนเอาศาสนา ม่านกลายนานได้ ๓ เดือน แล้วเอามาสั่งสอนแผ่ผายในลำพูน เชียงใหม่ เป็นอันมากมายนานได้ ๒๐ ปีปลายเท่านั้น คนทั้งหลายก็สักเสริญกันว่าเป็นของเก่าเก๋โอโบราณ ก็พากันหลั่งหลั่งไปมากแล้ว ลวดเป็นศาสนาสองห้อง” (อภิชาตขาวปี, 2499: 25-26)

ความขัดแย้งนั้นรุนแรงจนถึงขั้นต้องจัดให้มีการประชุมเพื่อไต่สวนกับทั้งครูบาขาวปีและครูบาอินทจักรรักษา และออกเป็นแถลงการณ์เพื่อให้เกิดข้อยุติและความเข้าใจที่ถูกต้อง (ดู แถลงการณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน, อ้างแล้ว; ขวัญชีวัน บัวแดง, 2542; พระมหาศรัณยุ ปญญาโร (นุชมิตร), 2546)

อดีตลูกศิษย์ครูบาขาวปีที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ยังจำเหตุการณ์ความขัดแย้งเหล่านี้ได้ดี เช่น คำบอกเล่าที่มีลักษณะเปรียบเทียบว่า ช่วงที่มีการไต่สวนกันระหว่างครูบาขาวปีกับครูบาอินทจักรรักษา ที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ “ไก่อูขาวกะไก่อูเหลืองเตะกัน นูเเหลืองเตะปี่มัตต์ศรีซอกอย่าง”⁹ หรือคำบอกเล่าที่ว่า “ครูบาโดนเกลียดชังจากสงฆ์จังหวัดลำพูน เวลาไปสร้างวัด สร้างโรงเรียน จะต้องนิมนต์พระจากกรรมเขตมารับदान เพราะพระสงฆ์ฝั่งมหานิกายใหม่ไม่รับนิมนต์พระครูไม่ให้นาม” นอกจากนั้นลูกศิษย์และชาวบ้านยังมีประสบการณ์ถูกกีดกันจากคณะสงฆ์ท้องถิ่นไม่ให้ไปเชื่อถือศรัทธาครูบาขาวปี ดังคำบอกเล่าที่ว่า “พระครูที่วัดห้ามชาวบ้านไปหาผ้าขาวปี แต่หมู่เขาก็ลักไปกิน”¹⁰

ในบางกรณี อุบาสกอุบาสิกาไม่เชื่อถือศรัทธาครูบาขาวปี ในขณะที่เจ้าอาวาสกลับเชื่อถือศรัทธา ทำให้มีข้อโต้แย้งกันก็มี ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ในการประชุมคณะสงฆ์ท้องถิ่น พระรูปหนึ่งกล่าวว่า) ตอนนี้อุบาสกอุบาสิกาตำหนิติเตียนพวกเราว่าไปไหว้ผ้าขาวทำไม เพราะคนห่มผ้าขาวถือแค่ศีล 8 อาตมาก็เถียงและปกป้องครูบาขาวปี อาตมาขอปฏิเสธว่าถ้าไม่ให้อาตมาไปไหว้ก็ขอออกจากตำแหน่ง (เจ้าอาวาส) อาตมาไม่ยอม...และบอกห้ามพูดแบบนี้อีกเป็นอันขาด เรื่องจึงจบได้...เราต้องปกป้องด้วยชีวิตของเรา ด้วยศรัทธาของเรา”¹¹

ความขัดแย้งเหล่านี้เกิดขึ้นในระยะเวลาไม่นาน เพราะในช่วงหลัง พ.ศ.2500 ครูบาขาวปีเริ่มมีชื่อเสียงมากขึ้น และเป็นที่ยอมรับจากทางราชการมากขึ้นเนื่องจากมีกิจกรรมการสร้างสรรค์สาธารณประโยชน์และสถานที่ราชการมากมาย ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานราชการต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มทหาร กลุ่มผู้สูงอายุ ในชุมชนรอบวัดพระพุทธรบาทผาหนามเล่าว่าทหารจากค่ายกาวิละ (เชียงใหม่) จะมาขอเครื่องรางของขลังโดยเฉพาะรูปประทับมือและเท้าจากท่าน¹² เป็นจำนวนมาก ทุกครั้งที่ต้องออกพื้นที่สู้รบ ซึ่งท่านก็ยินดีทำให้ หรือเวลาเดินทางไปก่อสร้างที่ไหนก็จะมียศจากค่ายทหารมาช่วยขนส่งสิ่งของของท่านเสมอ ใบปลิวที่พิมพ์ขึ้นในปี 2513 (ภาพที่ 2) เชิดชูการเป็น “นักบุญแห่งลานนาไทย” และกล่าวถึงชื่อเสียง

ของครูบาขาวปีที่แพร่กระจายเป็นที่ยอมรับของบุคคลระดับสูง ทั้งนายกรัฐมนตรี
ผู้บัญชาการกองทัพบก และบุคคลสำคัญทางราชการอื่นๆ

ภาพที่ 2 ใบปลิวเชิญชวนให้คนเข้ามาร่วมทำบุญกับครูบาขาวปี

ข้าวดีมาก! ด่วนมาก!

ครูบาอภิชาตขาวปี พรรษา 81

นักบุญแห่งลานนาไทย ศิษย์เอกพระครูศรีวิชัย รับนิมนต์
จะมาถึงบ้านทุ่งป่าเกิดใกล้โรงเรียนแม่ใจสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
วันที่ 16 พฤษภาคม ตรงกับเดือน 8 เหนือ ขึ้น 12 ค่ำ ปีนี้ ในขณะนี้
ท่านตนบุญกำลังเป็นประธานสร้างวิหารอยู่วัดกองซาก อำเภอสะเมิง
จะออกเดินทางโดยรถยนต์ วันที่ 15 ถึงบริเวณงานวันที่ 16 เดือน 8
ขึ้น 12 ค่ำ เวลาก่อนเที่ยง ไม่อยากดัง แต่ดังถึงนอกประเทศ

พม่า, แม่สอตเชียงตุง, เมืองตวัน, เมืองหาง แม้ยอดคนแห่งเมืองไทย
จอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ยังไปทำบุญร่วมตรง ก.ม. ที่ 52
ถนนเชียงใหม่-จอมทอง บัดนี้ตรงนั้นมีอาคารถาวร ชื่อ “โรงเรียน
ห้วยน้ำดิบอภิชาติชาวปื” ไปแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไปร่วม
ทำบุญ ที่ ก.ม. 173 พระธาตุดาวห้าดวง ถนนลำพูน-ลี้ บัดนี้ที่ตรงนั้น
มีอาคารถาวรค่ายลูกเสือไปแล้ว

1 ใน 40 กว่าโล่ที่ ที่รัฐบาล (โดยกระทรวงศึกษาธิการ)
มอบให้ฐานะสร้างอาคารถาวรให้โรงเรียนต่าง ๆ

ในโอกาสอันประเสริฐนี้ ขอบอกบุญมายังศรัทธาณักบุญ
ทุกท่าน โปรดมาร่วมโมทนาทำบุญร่วมกับครูบาชาวปืของเรา งานนี้
มีการรื่นเริงการเล่นต่าง ๆ เพื่อเก็บเงินซื้อที่ดินให้โรงเรียนบ้านป่าเกิด
มีเจ้าหน้าที่ทางอำเภอสนทนายมาเป็นกรรมการช่วยควบคุมการเงิน
และได้มีหนังสือติดต่อไปยัง ฯพณฯ สุกิจ นิยมานเหมินทร์ รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ขอหน่วยกระโดดร่ม (ดิงพลูสา)
มาแสดงด้วย เจ้าบุญเลิศ ณ เชียงใหม่ ส.ส.เชียงใหม่ ปัจจุบัน
เป็นประธาน อดีต ส.ส.ราชรี สิงหนธร เป็นผู้อำนวยการและ
เลขานุการ ผู้สนใจ ข้องใจ หรือจะมีการติดต่อประการใด ติดต่อ
ราชรี สิงหนธร เลขที่ 10 ถนนมูลเมือง ซอย 6 เหนือปั๊มน้ำมัน
สมเพ็ชร ขอโมทนาเอาบุญด้วย

ค่าโดยสาร รถยนต์จากปั๊มน้ำมันสามทหารตลาดนารัฐ
(เผ่าแก้อั่ว) ถึงที่คนละ 2 บาท มีรถวิ่งทุก 15 นาที (ผู้ไม่เคยพบเห็น
บุคลิกลักษณะของคนมีบุญไม่ควรละโอกาส)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์กลางเวียง 139 ราชดำเนิน เชียงใหม่
นางอุดมพร อัครวงกูร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2513

เมื่อครูบาขาวปีมรณภาพไปแล้วหลายปี ประกอบกับลูกศิษย์และผู้เชื่อถือศรัทธาที่เป็นพระสงฆ์ทั้งหมดเข้าอยู่ในโครงสร้างคณะสงฆ์ที่เป็นทางการ ความขัดแย้งระหว่างครูบาขาวปีกับคณะสงฆ์จึงเป็นสิ่งที่หลายฝ่ายไม่ยากให้มีการรื้อฟื้นบางท่านให้สัมภาษณ์ว่า “ท่านโดนต้องโทษ 3 ครั้ง ที่จริงก็ไม่อยากจะทำ เพราะมันสะเทือนใจ” หรืออธิบายว่า หนังสือเรื่ององค์ศาสนาสองห้องนั้น ครูบาขาวปีไม่ได้เป็นผู้เขียน และไม่มีเรื่องทะเลาะกันแต่อย่างใด ความจริงแล้วเกิดจากกลุ่มลูกศิษย์หาเรื่องกันเอง บางท่านบอกว่าครูบาขาวปีกับพระรูปอื่นอาจจะเห็นต่างกันในเรื่องธรรมคำสอนเท่านั้น แต่เป็นพระอริยสงฆ์เหมือนกัน มีวัตรปฏิบัติที่ดีงามเหมือนกัน¹³

สถานที่หลักในการจำพรรษาของครูบาขาวปีภายหลังจากถูกจับสึกครั้งที่ 2 สามารถสรุปได้ดังนี้ ช่วงปี 2474-2499 จำพรรษาอยู่ที่วัดพระพุทธรบาทตะเมาะ อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาย้ายมาอยู่ที่วัดพระธาตุหัวดง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ในช่วงปี 2500-2505 และในปี 2506 ย้ายมาอยู่ที่วัดพระพุทธรบาทผาหนาม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยมีการเดินทางไปก่อสร้างตามสถานที่ต่างๆ อยู่ตลอดเวลา จนถึงปี 2520 ครูบาขาวปีได้รับนิมนต์ไปเป็นประธานสร้างวิหารที่วัดท่าตันธงชัย อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย และได้มรณภาพที่วัดนี้ ร่างของครูบาขาวปีได้ถูกนำกลับมายังวัดพระพุทธรบาทผาหนาม และทางวัดได้เก็บรักษาร่างของท่านไว้โดยไม่เผาปนกิจ แต่จัดให้มีพิธีเปลี่ยนผ้าครูบาในวันที่ 3 มีนาคม ซึ่งเป็นวันที่ท่านมรณภาพเป็นประจำทุกปี

การจัดงานพิธีเปลี่ยนผ้าครูบาขาวปี

หากกล่าวถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนาที่ก่อรูปโดยครูบาศรีวิชัยตามด้วยครูบาขาวปีและครูบาวงค์ ซึ่งทุกองค์ได้มรณภาพไปแล้วนั้น มีเพียงครูบาขาวปีและครูบาวงค์ที่ทางคณะลูกศิษย์ได้เก็บรักษาร่างไว้ เนื่องจากเมื่อครูบาศรีวิชัยมรณภาพ ได้มีการจัดงานพระราชทานเพลิงศพ แนวคิดการเก็บร่างครูบาขาวปีไว้มาจากครูบาวงค์ซึ่งถือเป็นลูกศิษย์ครูบาศรีวิชัยเช่นเดียวกับครูบาขาวปี และในขณะที่มีชีวิตก็ได้เกื้อหนุนและให้ความเคารพซึ่งกันและกัน ครูบาวงค์เป็นผู้เข้ามา

ดูแลวัดพระพุทธรูปบาทผาหนามและชุมชนชาวกะเหรี่ยงที่ติดตามมาอยู่กับครูบาขาวปี ผู้วิจัยจำได้ว่าในปี 2530 ซึ่งเป็นเวลา 10 ปี หลังจากที่ครูบาขาวปีมรณภาพไปแล้วนั้น วัดพระพุทธรูปบาทผาหนามขณะนั้นยังไม่ได้จดทะเบียนเป็นวัด ยังมีลูกศิษย์อาวุโสของครูบาขาวปีอยู่ประจำที่วัดอีกท่านหนึ่ง ชื่อ ผ้าขาวปัน หรือครูบาปัน เนื่องจากนุ่งขาวห่มขาวเหมือนครูบาขาวปี ครูบาปันซึ่งถือว่าเป็นผู้อาวุโสที่สุดในบรรดาลูกศิษย์ที่เป็นนักบวช แสดงความไม่เห็นด้วยกับครูบาวงศ์ในเรื่องการเก็บร่างของครูบาขาวปีไว้ เนื่องด้วยไม่ได้เป็นจาริตที่มีมาก่อน แต่เมื่อครูบาวงศ์ได้เข้ามาดำเนินการจดทะเบียนวัดและส่งลูกศิษย์ให้มาเป็นเจ้าอาวาส ครูบาปันก็ไม่สามารถทัดท้วงได้ และภายหลังก็ได้ย้ายไปอยู่ที่วัดอื่นในบริเวณอำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน

ทำไมถึงต้องเก็บร่างของครูบาขาวปีไว้ พ่อหนาน¹⁴ ลูกศิษย์ครูบาวงศ์ที่เคยอยู่รับใช้ครูบาขาวปี (สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม 2558) ได้ให้สัมภาษณ์ว่าเคยถามครูบาวงศ์ในเรื่องนี้ และได้รับคำตอบว่า

“...เผ่าไม่ได้ ถ้าเผ่าจะไม่ไหม้แค่ครูบา ลำพูน-เชียงใหม่จะไหม้หมดด้วย อันนี้ท่านบอกเป็นปริศนา ลึกและกว้าง เพราะฉะนั้นศพครูบาจะเผาไม่ได้ นอกจากครูบาจะเป็นผู้เผา แต่ครูบา (วงศ์) ไม่เผา แล้วให้ทำเป็นพิพิธภัณฑสถานไปเรื่อย ๆ ทำพิธีเปลี่ยนผ้าไปทุก ๆ ปี จนร่างครูบาถือหีบจับไม่ได้ ผุเป็นผง จากนั้นจะมีพญาดินหนึ่งมาถัก (สร้างครอบ) พระธาตุให้ท่าน จะมีขนาดใหญ่รอบเมรุสูงขึ้นไป จะใส่ชื่อว่าพระธาตุครูบา อันนี้ครูบาวงศ์กล่าวไว้...”

นอกจากนี้ ครูบาไสตา¹⁵ (สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม 2558) ซึ่งเคยรับใช้ครูบาขาวปีในช่วงปี 2511-2512 ขณะเป็นสามเณร เล่าว่า

“...เมื่อปี 2531 มีอดีต ส.จ. คนหนึ่งมาพูดกับอาตมาว่า ขอให้ถามครูบาวงศ์ให้หน่อยว่าจะเผาศพได้ไหม เพราะอะไรถึงยังไม่เผา ถ้าจะเผ่าจะจัดการพิธีให้ เมื่อครูบาวงศ์มาที่วัดแม่ตืน อาตมาจึงเป็นผู้ถามว่าทำไมถึงไม่ยอมเผาครูบาขาวปีเสียที ครูบาวงศ์ตอบว่าเผ่าไม่ได้ เอาไว้ห้ามทัพจับศึก ห้ามพญาลิลา ห้ามน้ำเมืองลูกเป็นไฟ

ให้ร่างทิพย์ของครูบาขาวปีปกปักษ์รักษาผู้คน ถ้าเผา บ้านเมืองจะเกิดศึก ร้างท่านจะช่วยป้องกันเภทภัยอันตราย ครูบายกขึ้นมาห้ามพญานิ โลกาทิศเหนือ ห้ามเภทภัยมารร้ายทางทิศตะวันออก ห้ามทางใต้ ไม่ให้รบทัพจับศึก ห้ามทิศตะวันตกไม่ให้ผีห่าผีโลกาพญานิมา ให้สรีระทิพย์ปกปักษ์รักษาพวกเรา สาธุ ที่นี้อาตมาก็กระจำง ประกาศ ออกเสียงตามสายว่าถือเป็นอันสิ้นสุดห้ามมิใคร่พูดเรื่องนี้อีก ตั้งแต่ 2531 จนถึงปัจจุบันก็ไม่มีใครพูดถามเรื่องนี้อีกเลย เพราะก่อนหน้านี้ มีคนกล่าวขานเรื่องนี้กันมาก แม้แต่ในกิจการคณะสงฆ์ เพราะไม่รู้ เอาไว้ปกปักษ์รักษาไม่ใช่เพื่อหากิน ดังนั้นทุกวันที่ 3 มีนาคมทุกปี อาตมาต้องไปเป็นโฆษกบรรยายตั้งแต่เช้ามีด รักษาฮิตครูบาไว้...”

ครูบาโสดายังอธิบายเพิ่มเติมว่า

“...ช่วงที่ชาวบ้านพูดเรื่องเผาร่างครูบาขาวปีกันมาก คือเมื่อ พ.ศ.2530-2531 เนื่องจากมีความคิดว่าถ้าไม่เผาศพ ครูบาจะไม่ได้ ไปผูกไปเกิด ศพต้องเผาไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม อาตมาก็เปรียบเทียบกับว่ากรณีพระพุทธเจ้ายังมีพระธาตุตามที่ต่าง ๆ เลย ขนาดผ่านมา 2,500 กว่าปีมาแล้ว ครูบาวงศ์มองเห็นแล้วว่าถ้าไม่เก็บร่างไว้จะไม่มีอะไรดึงดูดศรัทธา ฉะนั้นต้องรักษาไว้เพื่อดึงดูดคนรุ่นหลังให้สนใจ พุทธศาสนา หล่อเลี้ยงศรัทธาให้คนรุ่นหลังต่อไป อีกเหตุผลคือ ร่างท่านจะได้เลี้ยงพระและวัดด้วย ที่วัดห้วยต้มก็เช่นกัน หากไม่มี ร่างท่านอยู่ที่วัดนี้ พวกชาวบ้านก็คงไม่ยอมมาวัด ชาวบ้านบางคน ก็ยังยึดติดในตัวบุคคลอยู่ มีคุณค่าทางจิตใจต่อบุคคล คนที่มา กราบไหว้ท่านจะได้ช่วยสร้างเสริมวัด...”

นอกจากร่างครูบาขาวปีจะดำรงอยู่เพื่อย้ำเตือนความทรงจำและดึงดูดลูกศิษย์ และผู้เลื่อมใสให้มาวัดพระพุทธบาทผาหนามอย่างต่อเนื่องแล้ว ทางวัดยังมีการจัดงานพิธีเปลี่ยนผ้าครูบาขาวปีทุกปีในวันที่ท่านมรณภาพ นั่นคือวันที่ 3 มีนาคม¹⁶ ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมแห่งความทรงจำ (commemorative ceremonies)

ตามแนวคิดที่ใช้ในงานของเทอร์ตัน (Turton, 2006) และวสันต์ (2013) นอกเหนือจากลูกศิษย์และผู้ทีใกล้เคียงครอบครัวชาวปืจะพยายามมาร่วมพิธีกรรมนี้ให้ได้แล้ว ในระยะ 20 ปีมานี้ ผู้เข้าร่วมในงานยังมีจำนวนมากขึ้น มีความหลากหลายทางอาชีพ ระดับฐานะ ตำแหน่งทางสังคม และมาจากหลายพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลออกไปมากขึ้นด้วย โดยจำนวนหนึ่งไม่เคยพบเห็นครอบครัวชาวปืในช่วงที่ท่านมีชีวิตอยู่

สำหรับงานพิธีเปลี่ยนผ้าครุขาวปืในวันที่ 3 มีนาคม 2558 นั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูนเดินทางมาเป็นประธานฝ่ายฆราวาส ซึ่งต่างจากหลายปีก่อนหน้านี้ที่อาจเป็นนายอำเภอ กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน จำนวนคนที่มาร่วมงานเพิ่มมากขึ้นทุกปี จากหลักพันเป็นหลักหมื่น และบางคนประเมินว่าในปีนี้อาจมีถึงหลักแสน จำนวนคนเข้าร่วมงานเพิ่มตามจำนวนสิ่งก่อสร้างในบริเวณวัดพระพุทธรูปผาหนามที่มีมากขึ้นและมีความยิ่งใหญ่วิจิตรตระการตาอย่างมาก บริเวณหน้าวัดมีรูปปั้นครุขาวปืสูง 16 เมตร ที่มีการสร้างเสร็จและทำพิธีฉลองในวันเปลี่ยนผ้าครุขาวปืในปี 2553 และเนื่องจากผู้คนมาจากอำเภอที่อยู่ห่างไกล จึงใช้รถยนต์เป็นยานพาหนะกันมากจนแน่นขนัดไม่สามารถหาที่จอดได้ในรัศมี 200 เมตรรอบวัด จึงต้องมีการจัดหาพื้นที่ขนาดใหญ่ที่อยู่ห่างออกไปสำหรับการจอดรถ

เจ้าภาพหลักของงานซึ่งเป็นผู้อุปฐากวัดโดยการบริจาคเงินจำนวนมากเพื่อใช้ในกิจการของวัด รวมทั้งการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ เกือบทั้งหมดจะเป็นนักธุรกิจจากกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ ในบริเวณภาคกลาง สำหรับปีนี้เจ้าภาพเป็นนักธุรกิจหญิงชาวไทยจากสิงคโปร์และครอบครัว ซึ่งจะเดินทางมาก่อนและเข้าพักในบ้านพักรับรองที่สร้างขึ้นในพื้นที่ของวัดหลายหลัง นอกจากเป็นเจ้าภาพงานเปลี่ยนผ้าครุขาวปืแล้ว เธอยังรับเป็นเจ้าภาพงานยกยอดฉัตรพระเจดีย์องค์ขาวบนยอดดอยผาหนามที่เพิ่งได้รับการบูรณะด้วย ทั้งนี้งานยกยอดฉัตรได้จัดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับงานเปลี่ยนผ้า บนยอดดอยผาหนามนั้นเธอและครอบครัวยังเป็นเจ้าภาพจัดสร้างสะพานเชื่อมสองเจดีย์และลานธรรม โดยทางวัดได้ตั้งชื่อสะพานและลานธรรมแห่งนี้ตามชื่อของเจ้าภาพเพื่อเป็นที่ระลึกไว้อีกด้วย

สภาพอากาศของเดือนมีนาคมนั้นร้อนอบอ้าว ผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ เดินขั้วไขว่ ประปนกันไปมา สวมใส่เสื้อผ้าสีสดไส คนเมือง คนกะเหรี่ยง คนไทใหญ่ และอื่นๆ ที่มาทั้งแบบคนเดียว เป็นครอบครัว และเป็นหมู่คณะ นอกจากประชาชนทั่วไปแล้ว พระสงฆ์ก็เดินทางเข้ามาอย่างคับคั่ง เนื่องจากมีการนิมนต์พระและบอกรบุญไปยังวัดที่มีความสัมพันธ์กับครูบาขาวปีหรือเป็นวัดของลูกศิษย์และผู้ศรัทธาครูบาจำนวนหลายร้อยวัดในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ตาก ลำปาง สุโขทัย แม่ฮ่องสอน บางวัดนำคณะศรัทธาของตนมาด้วย เสียงตามสายประกาศขึ้นด้วยภาษาสากลของวัดสามภาษา คือ ไทยกลาง ไทยเหนือ และกะเหรี่ยง เสียงดังแข่งกับขุมรับบริจาคและบูชาตมุงคผลของดีของครูบา ทั้งเหรียญ พระพิมพ์ ตะกรุด ผ้ายันต์ สาลิกาลิ้นทอง ล็อกเกตห้อยคอไปจนถึงรูปภาพ โรงทานตั้งเรียงรายทั้งด้านหน้าทางเข้าและบริเวณหน้ากุฏิเจ้าอาวาส ผู้คนขั้วไขว่ ป้ายหน้าขุมระบุชื่อว่าเป็นผู้นำมาถวาย มากมายทั้งคณะลูกศิษย์ ชุมชนผู้ศรัทธา นักธุรกิจในท้องถิ่น และต่างจังหวัดผู้เป็นเจ้าของห้างร้านบริษัท ตัวแทนรัฐวิสาหกิจและโรงเรียนโดยรอบ ฯลฯ ข้างหอเมรุคือที่ตั้งของต้นเงินและต้น “คร้วตาน” ขนาดสูงใหญ่กว่าสิบเมตรซึ่งมีจำนวนนับสิบต้น ผู้คนสละวณอยู่กับการนำเงินมาร่วมประดับตกแต่งเพื่อให้ต้นเงินดูยิ่งใหญ่อลังการมากขึ้น ยังไม่รวมถึงต้นเงินขนาดเล็กๆ ที่ตั้งเรียงรายข้างหอเมรุอีกมากมาย ทุกต้นมีป้ายชื่อติดไว้เพื่อประกาศว่าใครเป็นผู้นำมา ส่วนบริเวณรอบๆ โยงหลวงหรือศาลาหลวง แปรสภาพเป็นตลาดขายของเรียงรายไปด้วยสินค้าต่างๆ แม้ค้าพ่อค้ามาจากหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวม้งที่มาขายของทุกๆ ปี

ขั้นตอนที่สำคัญในงานนี้คือพิธีการเปลี่ยนผ้าซึ่งจะเริ่มขึ้นในตอนบ่ายหลังจากที่ครูบาวงศ์มรณภาพในปี 2543 แล้ว ครูบาพรหม (พระครูพินิจสารธรรม) ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระพุทธรูปห้วยด้อมองค์ต่อมาก็ได้มาทำพิธีในฐานะประธานฝ่ายสงฆ์ โดยมีรองประธานอีกหลายองค์ซึ่งมีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลต่างๆ ในเขตอำเภอฝาง ช่วงแรกของพิธีเปลี่ยนผ้า จะมีการตั้งขบวนแห่ นำด้วยโลงแก้วที่บรรจุสรีระทิพย์ครูบาขาวปีตามด้วยเสลี่ยงที่แบกหามครูบาพรหมและครูบาแก้ว ซึ่งเป็นลูกศิษย์ครูบาวงศ์ ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดดอนมูล อำเภอแม่ระมาด

จังหวัดตาก และตามด้วยคณะพระสงฆ์ คณะศรัทธาและผู้เข้าร่วมงานบางส่วน ส่วนใหญ่จะนั่งหรือยืนอยู่รอบๆ เพื่อคอยดูพิธีกรรมการเปลี่ยนผ้า ขณะนั่งอยู่บนเสลี่ยงแบกหาม ครูปาทั้งสองท่านก็ไปรยเหรียญลงมาให้ญาติโยมในขบวน เหรียญหนึ่งบาทที่ถูกห่อด้วยริบบิ้นสีต่าง ๆ ถูกรุมยื้อแย่งกันซุลมุนจนบางครั้งทำให้เกิดการเหยียบกันจนได้รับบาดเจ็บ (ดูภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 งานเปลี่ยนผ้าครูปาขาวปี พ.ศ.2558 ณ วัดพระพุทธรบาทผาหนาม
อำเภอถ้ำ จังหวัดลำพูน

เมื่อแห่รอบเมรุครบสามรอบแล้ว ครูปาพรรณ ซึ่งเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พร้อมทั้งรองประธานซึ่งเป็นลูกศิษย์อาวุโสของครูปาวงค์ เจ้าคณะตำบลต่างๆ ที่อยู่ข้างเคียง เจ้าอาวาสวัดพระพุทธรบาทผาหนาม เป็นต้น รวมถึงเจ้าภาพบางคน จะเข้าไปทำพิธีเปลี่ยนผ้าครูปาในอาคารที่สร้างติดกับหอเมรุฝั่งทิศตะวันตกซึ่งเป็นอาคารแปดเหลี่ยมเปิดโล่งเพื่อให้เห็นกิจกรรมด้านใน เริ่มจากการนำสรีระออกจากโลงแก้ว นำผ้าขาวผืนเดิมออก ปิดทอง และนุ่งผ้าขาวผืนใหม่ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ก็จะยกวางของครูบาขาวปีในลักษณะทำย่นขึ้นขึ้นมาและหันไปทิ้งสี่ทิศ ให้ผู้ที่เข้ามา
ร่วมงานที่ยืนอยู่บริเวณข้างล่างได้เห็นกันทั่ว สำหรับผู้ที่ไม่สามารถเข้ามายืนใกล้ๆ
และมองเห็นได้ ก็สามารถดูการถ่ายทอดสดได้ผ่านจอโทรทัศน์ที่วางอยู่ตามจุดต่างๆ
ภายในวัด หลังจากนั้นจะมีการทอดผ้าบังสุกุล สวด พร้อมกับมีการโปรยทาน
อีกครั้งก็เป็นอันเสร็จพิธี

กลุ่มคนที่เข้าร่วมงานเปลี่ยนผ้าครูบาขาวปี

เมื่อครูบาขาวปีมรณภาพในช่วงแรก ครูบาวงศ์คือประธานการจัดงานเปลี่ยนผ้า
ส่วนผู้ที่เข้ามาร่วมงานเกือบทั้งหมดเป็นคนเมืองและคนกะเหรี่ยงที่เชื่อถือศรัทธา
และเคยติดตามครูบา ภายหลังกลุ่มคนที่เข้าร่วมมีความหลากหลายมากขึ้นและ
ด้วยจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้ว่าในส่วนของผู้จัดงานมีทั้งฝ่ายฆราวาส
และฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาสประกอบไปด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ข้าราชการ
ส่วนท้องถิ่น สำหรับฝ่ายสงฆ์มีครูบาพรหม เป็นประธาน และรองประธานอีกหลาย
องค์ประกอบด้วยลูกศิษย์อาวุโสของครูบาวงศ์ เจ้าคณะระดับอำเภอและตำบล
ในอำเภอลี กลุ่มคนที่เห็นชัดมากขึ้นในปัจจุบันคือกลุ่มนักธุรกิจทั้งรายใหญ่ที่เป็น
ผู้อุปถัมภ์หลักของวัดพระพุทธรบาทผาหนาม นักธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก
ที่เข้าร่วมรวมถวายปัจจัยไทยทานและช่วยตั้งโรงงาน เช่น เจ้าภาพหลักในงานเปลี่ยน
ผ้าครูบาในปี 2558 เป็นหญิงชาวไทยเชื้อสายจีน อายุประมาณ 40-50 ปี ทำธุรกิจ
ส่วนใหญ่ที่สิงคโปร์พร้อมครอบครัว เดิมทีเป็นลูกศิษย์ของครูบาวงศ์ ที่เข้ามาเชื่อมต่อ
และอุปถัมภ์วัดพระพุทธรบาทผาหนามได้เพราะวันหนึ่งครูบาวงศ์มอบแผ่นทองคำเปลว
ที่ใช้ติดส่วนหน้าผากของสรีระทิพย์ครูบาขาวปีให้ จากนั้นเธอก็ได้ฝันถึงบุคคล
ท่านหนึ่ง สูงวัย นุ่งขาวห่มขาวน่านับถือ จึงนำมาเล่าให้ครูบาวงศ์ฟัง ครูบาวงศ์
จึงบอกกับเธอนั้นคือครูบาขาวปี และได้ฝากฝังว่าต่อไปให้ไปช่วยดูแลงาน
ของทางวัดพระพุทธรบาทผาหนาม ตั้งแต่นั้นเธอก็ศรัทธาและมาเป็นเจ้าภาพหลัก
ในงานบุญของวัดเรื่อยมา เช่น เป็นเจ้าภาพสร้างสะพานบุญและลานธรรม
บนยอดดอยผาหนาม เป็นเจ้าภาพงานเปลี่ยนผ้าฯ ปี 2558 และเจ้าภาพร่วมงาน
ทอดกฐินปี 2558¹⁷ เป็นต้น

เรื่องราวของกลุ่มคนใหม่ ๆ บางกลุ่มที่เข้ามาร่วมงานจะคล้ายกัน คือไม่ได้รู้จักครูบาขาวปีมาก่อน แต่ครูบาวงศ์และเครือข่ายของครูบาวงศ์เป็นผู้แนะนำ บางคนเคยรู้จักครูบาขาวปีมาก่อนแต่ไม่ได้ติดต่อกันมานานหลายสิบปี จนกระทั่งฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ประกอบกับการเดินทางและการสื่อสารสะดวกมากขึ้น จึงเริ่มกลับมาเชื่อมกับวัดพระพุทธรบาทผาหนามโดยการเข้าร่วมงาน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่เชื่อมต่อกับครูบาขาวปีภายหลังอันเนื่องจากกิตติศัพท์เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เช่น กลุ่มทรงเจ้าเข้าผีจากหลายสำนัก ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างบางกรณีศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการขยายตัวและเชื่อมสายสัมพันธ์ใหม่ ๆ ในขบวนการครูบาขาวปีในปัจจุบัน

กรณีที่ 1 ครูบาตร เจ้าอาวาสวัดพระพุทธรบาทผาหนาม

ครูบาตรหรือพระครูสุนทรธรรมการ ผู้เป็นลูกศิษย์ครูบาวงศ์โดยบวชเป็นสามเณรและพระภิกษุที่วัดพระพุทธรบาทห้วยต้มในปี 2538-2539 ครูบาวงศ์มอบหมายให้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดพระพุทธรบาทผาหนาม เมื่อวัดพระพุทธรบาทผาหนามได้ยกสถานะเป็นวัดในปี 2540 ครูบาตรได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสและดำรงตำแหน่งมาจนถึงปัจจุบัน ครูบาตรมีบทบาทสำคัญในกิจกรรมเพื่อสืบสานเครือข่ายทางศาสนาของครูบาขาวปีและยังได้ขยายเชื่อมโยงออกไปเรื่อย ๆ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การตั้งมูลนิธินิครุบาเจ้าอภิชัยขาวปี การอุปถัมภ์วัดที่ครูบาขาวปีเคยสร้าง การสร้างเครือข่ายผ่านการศึกษาริยัติธรรม (เน้นชาวกะเหรี่ยง) งานทอดกฐิน งานสลากภัต งานเปลี่ยนผ้าครุบฯ และขยายการอุปถัมภ์วัดใหม่ ๆ

การบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่ครูบาขาวปีเคยสร้างไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ถือเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายความสัมพันธ์กับผู้คนที่เป็นครีษทาวัดต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งถ้าเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า 50 ปี และเป็นคนดั้งเดิมจะจำเหตุการณ์การที่ครูบาขาวปีมาสร้างวัดและสาธารณูปโภคเหล่านั้นได้ ทั้งจากการที่เข้าไปร่วมทำบุญและก่อสร้างกับพ่อแม่สมัยเป็นเด็กหรือจากการที่พ่อแม่บอกเล่าให้ฟัง ตัวอย่างกิจกรรมที่ทำ เช่น การอุปถัมภ์การบูรณะวิหารวัดแม่หวังลุ่ม อำเภอลี้ ซึ่งครูบาขาวปีได้เคยสร้างไว้หรือการทอดกฐินให้กับวัดบ้านไร่ อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นประจำ ซึ่งก็เป็นวัดที่ครูบาขาวปีเคยสร้างไว้ในช่วงทศวรรษ 2500 รวมไปถึงการร่วมงาน

สลาภภัตของวัดสำคัญๆ ในเครือข่ายทุกปี เช่น ที่วัดดอนมูล อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก นอกจากนี้การที่ครูบาตรเป็นลูกศิษย์ครูบาวงศ์ ทำให้สามารถเชื่อมประสานกับลูกศิษย์ครูบาวงศ์ทั้งที่เป็นพระและฆราวาสเพื่อแสวงหาการสนับสนุนในการจัดกิจกรรมต่างๆ ได้ ครูบาตรยังได้เดินทางไปเสาะหาเด็กชายชาวกะเหรี่ยงตามพื้นที่สูงห่างไกลแถบจังหวัดลำพูน จังหวัดตาก และจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อชักจูงให้มาบวชเรียนในโรงเรียนปริยัติธรรมวัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม ชุมชนที่เดินทางเข้าไปมีทั้งชุมชนใหม่และที่อยู่ในเขตอิทธิพลเดิมของครูบาขาวปี ปัจจุบันมีสามเณรและพระภิกษุชาวกะเหรี่ยงในความดูแลของวัดอยู่ 15 รูป¹⁸ (จำนวนไม่แน่นอนในแต่ละปี) และปัจจุบันพระของวัดพระพุทธรบาทผาหนามรูปหนึ่งก็รับตำแหน่งรักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนปริยัติธรรมแห่งนี้อยู่

อีกกรณีที่น่าสนใจ คือการนำพระภิกษุจากวัดพระพุทธรบาทผาหนามไปดูแลวัดอื่นๆ ก่อรูปเป็นเครือข่ายของวัดอีกรูปแบบหนึ่ง กรณีตัวอย่างคือวัดในแถบอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดแห่งนี้ยังมีสถานะเป็นสำนักสงฆ์ ปัจจุบันมีพระประจำวัดเพียง 1 รูป ไม่ปรากฏปีที่สร้างแน่ชัดแต่นับได้ร่วม 30 ปี ย้อนหลังกลับไปเมื่อประมาณ 4 ปีที่แล้ว ทางวัดขาดพระเพื่ออยู่ดูแลประจำ ผู้ใหญ่บ้าน (หญิง) จึงได้ปรึกษากันและตกลงใจไปขออนิมนต์พระจากวัดพระพุทธรบาทผาหนามให้มาดูแลวัด ทางครูบาตรจึงส่งพระรูปหนึ่งซึ่งมีพื้นเพเป็นคนแถบอำเภอแม่สลดให้มาช่วยดูแลวัด เหตุผลที่ต้องขออนิมนต์พระจากวัดครูบาขาวปี เนื่องจากเป็นพระสายนักพัฒนาและทางชุมชนก็มีความคุ้นเคยกันดีกับวัดและครูบาตร เนื่องจากประวัติของชุมชนที่ส่วนหนึ่งเป็นผู้อพยพมาจากแถบทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูนเมื่อกว่า 30 ปีที่แล้ว และได้เคยติดตามครูบาขาวปีด้วย จึงมีความเป็นไปได้ที่จะมีการติดต่อกันเรื่อยมาระหว่างวัดพระพุทธรบาทผาหนามและชุมชน จึงมีความเหมาะสมที่จะขออนิมนต์พระจากที่วัดพระพุทธรบาทผาหนามให้มาช่วยดูแลและพัฒนาวัดต่อไป ปัจจุบันเห็นได้ชัดว่าวัดมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นตามคำกล่าวของพระรูปหนึ่งว่า “ครูบา (ดร) สั่งว่าไปที่ไหนให้พัฒนาที่นั่น”¹⁹ พระสามารถเข้ากับชาวบ้านได้ดีและสามารถเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงวัดพระพุทธรบาทผาหนามและชุมชนให้เข้าใกล้กันมากขึ้น ดังจะเห็นว่าเมื่อครั้งงานทอดกฐินประจำปี 2558 มีการระดมพระและสามเณรจากวัดพระพุทธรบาทผาหนามมาช่วยงานเป็นจำนวนมาก

(เพราะวัดมีพระจำพรรษาเพียงรูปเดียว) ครอบครัวย้ายมาในฐานะประธาน มีคณะศรัทธาจากชุมชนแม่หว่างลุ่ม อำเภอฉี และอำเภอแม่ระมาด เข้ามาตั้งโรงงานให้ นอกจากนี้ปัจจุบันสามีของผู้ใหญ่บ้านก็เป็นช่างไม้ดูแลงานก่อสร้างหอพระบนยอดดอยผาหมามให้อีกด้วย จากการพูดคุยกับพระจากวัดพระพุทธรบาทผาหมามในงานทอดกฐินยังพบอีกว่ามีวัดสร้างใหม่แถบทุ่งคอกช้าง อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ที่ครอบครัวได้เข้าไปดูแลในฐานะวัดเครือข่ายของครอบครัวไปด้วยเช่นกัน

กรณีที่ 2 แม่เลี้ยงชาวเมืองแม่ระมาด จังหวัดตาก

แม่เลี้ยง เป็นภาษาเหนือใช้เรียกผู้หญิงวัยกลางคนขึ้นไปที่มีฐานะดี แม่เลี้ยง อายุ 58 ปี มีถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอแม่ระมาด ชายแดนจังหวัดตาก แม่เลี้ยง เล่าว่าตอนเด็กครอบครัวยากจน มีความเป็นอยู่ที่ลำบาก เนื่องจากพ่อเสียชีวิต ต้องช่วยแม่เลี้ยงน้องและหลาน ตนมักจะไปขออาหารจากวัดดอนแก้ว (วัดที่ครอบครัวไปสร้างวิหารให้) อยู่เสมอ แม่เลี้ยงจึงไม่ได้เรียนหนังสือแต่เป็นคนขยันขันแข็ง ตอนอายุน้อยทำงานขาย ต่อมาไปทำงานที่กรุงเทพฯ ทำอาชีพรับจ้างช่วยพี่สาว จากนั้นมีคนชักชวนให้ไปอยู่แถบจันทบุรีทำอาชีพขายพลอย แม่เลี้ยงจึงเดินทางไปมาๆ แถบตาก พม่า ตามบ่อพลอย เพื่อหาพลอยไปขาย เรียนรู้การดูแลพลอย อยู่ไม่นานจึงชำนาญ อยู่ได้ 7 ปี จึงเดินทางกลับมาอยู่ที่บ้านพร้อมเงินติดตัวมาด้วยพอสมควร ต่อมาทำงานขายอาหารในตลาด สะสมทุนจากการให้ชาวบ้านกู้ยืมเงิน เมื่อสะสมทุนได้ก็ซื้อที่ดินและบ้านไว้ เมื่อได้โอกาสดีก็จะขายหรือให้เช่า ฐานะดีขึ้น ในปัจจุบันมีอาชีพรับจัดสวน มีรถยกและรถขนของสำหรับรับจ้าง ข้ามชายแดน อีกทั้งยังเปิดร้านขายอาหารที่หน้าบ้านอีกด้วย

แม่เลี้ยงเล่าว่า ตนรู้จักและเคยเห็นครอบครัวหนึ่งเมื่อตอนอายุประมาณ 14-15 ปี เมื่อครอบครัวมาที่วัดดอนแก้วและได้ไปใส่บาตรกับยายซึ่งเป็นผู้ที่เชื่อถือศรัทธาและร่วมกับครอบครัวสร้างวิหารวัดดอนแก้ว แม่เลี้ยงจำได้ว่าครอบครัวนั้นทำนายน่าจะร่ำรวย โดยครอบครัวบอกว่าเลี้ยงตนให้จะได้พึ่งบุญ แต่หลังจากนั้นมาก็ไม่ได้ไปหาครอบครัวอีกเลยจนกระทั่งประมาณปี 2551 เมื่อครอบครัวมาพบไปแล้ว 31 ปี จึงได้มีโอกาสขึ้นไปช่วยงานที่วัดพระพุทธรบาทผาหมาม โดยแม่เลี้ยงบอกว่าสาเหตุที่ไม่ได้ไปหาครอบครัวก่อนหน้านั้นเพราะตนยุ่งกับการทำมาหากิน

มาตลอด และ “เหมือนเรายังไม่มีบุญได้ไป อันที่จริงก็พยายามขึ้นไปหลายรอบแล้ว แต่ก็เหมือนมันยังไม่ใช้เวลาของเรา เรายังมีบุญไม่พอจะไปแทนคนที่เขาทำอยู่ก่อนแล้ว เมื่อถึงเวลาก็รู้สึกมีใจอยากไป และเริ่มชักชวนชาวบ้านไปร่วมทำบุญด้วยทุกปี”

แม่เลี้ยงเป็นผู้อุปฐากหลักคนหนึ่งของครูบาตรและวัดพระพุทธรบาทผาหนาม จำนวนเงินบริจาคร่วมแสนบาทในแต่ละครั้ง เช่น ตั้งโรงทานในงานเปลี่ยนผ้าทุกปี โดยแม่เลี้ยงเล่าว่าในปีที่เปลี่ยนผ้าปีที่ 32 หลังการมรณภาพ ตนเอาขมเงินไปทำโรงทาน ไปอีกปีปรากฏว่าไม่พอรับประทานจึงบอกกับหลวงพี่ (ครูบาตร) ว่าเดี๋ยวจะเอากัวยี่เยียวมาช่วย ตั้งแต่นั้นก็เอากัวยี่เยียวไปช่วยทุกปี นอกจากนั้นงานสำคัญๆ ของวัดก็ไปร่วมด้วย เดินทางไปมาระหว่างอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก กับอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ปีละหลายรอบ นอกจากนี้ยังเป็นเจ้าภาพระดมทุนหาเงินมาเปลี่ยนผ้ามา่นและดอกไม้บนห่อเมรุ ที่สำคัญหลานชายของแม่เลี้ยงที่ไปบวชกับครูบาตรที่วัดก็ได้รับมอบหมายให้ไปดูแลวัดในอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน แม่เลี้ยงจึงอุปฐากที่นั่นด้วยในฐานะวัดในเครือข่ายเดียวกัน

แม่เลี้ยงชอบนั่งสมาธิและสามารถสัมผัสครูบาขาวปีได้ เช่น เล่าให้ฟังว่าตอนไปนั่งทำสมาธิในห่อเมรุ ครูบาмаบอกให้เปลี่ยนดอกไม้ที่ห่อเมรุให้ด้วย ท่านบอกว่า “หน้อย [หนู] ปู่วามันครบมาเมิน [นาน] ละ ไค่ [อยาก] เปลี่ยนใหม่ละ” หรือ “ช่วงลอยกระทงปีนี้ (2558) น้ำจะท่วมแม่ระมาดหนัก เนื่องจากภูเขิล้อมจะพลิกตัว น้ำจะทะลักออกมา น้ำจะไหลมาตอนกลางคืน ที่แม่ระมาดคนจะตายเยอะ ครูบาบอกให้ไปเอาดอกบัวที่ประดับห่อเมรุมาให้ชาวบ้านบูชาเพื่อผ่อนหนักเป็นเบา”²⁰ แม่เลี้ยงเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของครูบาขาวปี บางปีไม่มีเงินพอที่จะไปร่วมเป็นเจ้าภาพในงาน แต่พอเวลาจะไปจริง ๆ เงินก็มีพอดี บางครั้งก็ร่วมกับเจ้าเข้าทรงที่สนิทกันรับเป็นเจ้าภาพโรงทาน แม่เลี้ยงบอกว่า “ครูบามาเป็นครั้ง ๆ เราก็สัมผัสได้เป็นครั้ง ๆ เช่นกัน เพราะเราถือศีลจึงสามารถสัมผัสได้”

กรณีที่ 3 หนุ่มน้อยร่างทรงครูบาขาวปี เมืองท่าสองยาง จังหวัดตาก

เด็กหนุ่มอายุ 20 ต้นๆ เกิดไม่สบายออดๆ แอดๆ จนได้รับขันเจ้าพ่อข้อมือเหล็กจึงหายเป็นปกติ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นตั้งแต่ตอนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นตอนเด็ก ๆ ชอบไปทุกที่ที่มีครูบาศรีวิชัย ครูบาขาวปี (รวมถึงพระเกจิองค์อื่น ๆ) ย่าของตนเคยพบครูบาขาวปีเมื่อครั้งเดินทางมาแถบอำเภอมะละมาด และอำเภอท่าสองยาง เรื่องเล่าของครูบาส่วนหนึ่งจึงได้มาจากย่าของตนซึ่งศรัทธาและห้อยเหรียญครูบาขาวปีไว้ตลอด ตนทำหน้าที่เป็นร่างทรงม้าขี่ให้กับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ หลัก ๆ คือเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก เจ้าพ่อโมกขละ รวมถึงครูบาขาวปีด้วย ตนและครูบาตรไปมาหาสู่กันตลอด เนื่องจากตนเป็นเครือขายหลักของฝั่งแม่สอด-ท่าสองยาง ในการนำต้นเงินไปถวายในงานเปลี่ยนผ้าครุบาและทอดผ้าป่าทุกปี ในนาม “ปู่ข้อมือเหล็ก” จากคำบอกเล่าที่ว่า “เรื่องขามสู่ครูบาขาวปีไม่ได้สักองค์ ผ้าขาวเฉย ๆ ก็ศักดิ์สิทธิ์ ครูบาตรให้ผมมาตลอดทุกปี ผมก็เอามาแจกชาวบ้านต่อ” และ “ปีนั้น (ครบรอบ 37 ปี การมรณภาพ) ไปทำบุญกลับมาก็ถูกหวยเลย” ตนและแม่เลี้ยงเมืองมะละมาด (กรณีที่ 2) รู้จักกันดีและเคยไปทำบุญที่วัดพระพุทธรบาทผาหนามด้วยกันอยู่บ่อย ๆ อีกทั้งตนยังมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครูบาแก้วแห่งวัดดอนมูล (อำเภอมะละมาด) ครูบาน้อยแห่งวัดศรีดอนมูล (อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่) และครูบาอริยชาติแห่งวัดแสงแก้วโพธิญาณ (อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท) อีกด้วย²¹

ในปี 2558 หนุ่มร่างทรงได้นำต้นเงินไปถวายในงานเปลี่ยนผ้าครุบาจำนวน 2 ต้น และในช่วงพิธีเปลี่ยนผ้า ตนจะพยายามจะเข้าไปอยู่ในปะรำพิธีเสมอแม้ว่าทางผู้จัดงานจะประกาศขอความร่วมมือให้เฉพาะบุคคลที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น โดยให้เหตุผลว่า “ตนก็อยู่แบบนั้น ใครจะไล่ใครจะว่ายังไงก็ไม่สนใจ ก็อยู่ได้นะ ผมทำผ้าป่าไปถวายทุกปี คนก็มาร่วมบริจาคเยอะตลอด” ทั้งนี้เมื่อเสร็จงานครูบาตรยังได้มอบเหรียญพระสิริครูบาขาวปีให้กว่า 40 เส้น เพื่อนำกลับมามอบให้กับผู้คนในแถบนี้ เพราะ “ชาวบ้านแถวนี้จะมี ถ้าผมกลับมาจากทำบุญ เขาก็จะมาขอกัน” ตอกย้ำความใกล้ชิดกับวัดพระพุทธรบาทผาหนามและครูบาตร

กรณีที่ 4 เณรน้อยบ้านห้วยม่วง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่²²

เณรน้อยจากสำนักสงฆ์แห่งหนึ่งมีเสียงร่ำลือว่าเป็นครูบาขาวปีกลับชาติมาเกิด แต่ตนอธิบายว่าเกิดจากการได้เห็นได้ฟังเรื่องเล่าครูบาขาวปีจากตาเมื่อสมัยเป็นเด็กแล้วรู้สึกผูกพัน จากนั้นจึงเริ่มศึกษาเรื่องราวและเก็บสะสมของที่คาดว่าเป็นของครูบาขาวปีเรื่อยมา ปัจจุบันสามารถเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตของครูบาขาวปีได้ และมีของสะสมที่เชื่อว่าเป็นของครูบาขาวปีเป็นจำนวนมาก เช่น หมวกขาว ผ้าจีวร สีขาว หมอน พระพุทธรูป หนังสือใบลาน ผ้ายันต์ แก้วอัญมณี รวมถึงรูปภาพในอดีตและภาพยนตร์ครูบา²³ ที่ตนได้ทำการตัดต่อใหม่โดยเพิ่มเพลงขอที่มีชื่อของตนอยู่ในนั้นเป็นเสียงประกอบ และในตอนท้ายเป็นรูปของตนในงานเปลี่ยนผ้าครูบา แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดกับวัดพระพุทธรูปพนาพนาหมาน นอกจากสิ่งของต่าง ๆ แล้ว เณรน้อยผู้นี้ยังได้ดำเนินกิจกรรมการก่อสร้างทั้งศาสนสถานและสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ห่างไกลและในเขตที่อยู่อาศัยของชาวกะเหรี่ยง เจกเช่นขบวนการของครูบาศรีวิชัยและครูบาขาวปีในอดีต ด้วยคำร่ำลือและกิจกรรมการก่อสร้างต่าง ๆ จึงทำให้เป็นที่ศรัทธาของชาวบ้านโดยทั่วไป รวมถึงกลุ่มอดีตลูกศิษย์ครูบาขาวปีในแถบอำเภอจอมทองและอำเภอฮอดและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ทั้งชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ห่างไกลและชาวไทยใหญ่ซึ่งเข้ามาเป็นแรงงานสวนลำไยในแถบนั้นจนถูกขนานนามว่า “ครูบาเณร” เพื่อยกย่องว่ามีบารมียิ่งใหญ่เจกเช่นพระครูบาแม้ว่ายังมีอายุน้อยและเป็นแค่สามเณรก็ตาม ปัจจุบันมีกลุ่มเขียนพระภาคเหนือในนาม “ศิษย์ครูบาเจ้าอภิชัย (ขาวปี)”²⁴ ให้การสนับสนุนด้วย²⁵ เณรผู้นี้เชื่อมโยงกับวัดพระพุทธรูปพนาพนาหมานมาโดยตลอดและร่วมกิจกรรมของวัดอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะงานเปลี่ยนผ้าครูบาที่ตนจะนำขบวนแห่อันประกอบด้วยต้นเงิน ต้นครุฑวน และคณะดนตรีฆ้องกลองเข้าร่วมด้วย ในช่วงพิธีเปลี่ยนผ้า เณรมีโอกาสได้เข้าร่วมอยู่ในปะรำพิธีท่ามกลางพระอาวูโสและอดีตลูกศิษย์ของครูบาขาวปี นอกจากนี้ครูบาตรยังให้การสนับสนุนและมาร่วมกิจกรรมของสำนักสงฆ์อยู่เป็นประจำ เช่น มาร่วมงานปอยหลวงเมื่อวันที่ 14-17 มกราคม พ.ศ.2559 ที่ผ่านมา

บทสรุป

บทความนี้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบของเครือข่ายและชุมชนผู้เชื่อถือศรัทธาในระยะเวลา 39 ปี หลังการมรณภาพของครูบาขาวปี โดยใช้การวิเคราะห์เครือข่ายตามแนวคิดเครือข่ายผู้ปฏิบัติการ (Actor Network Theory – ANT) ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งทางวัตถุและสัตวศาสตร์ โดยชี้ให้เห็นว่าเครือข่ายเกิดการขยายตัวและเชื่อมต่อกับความสัมพันธ์ใหม่ๆ อยู่ตลอด แม้ในแง่ของการเป็นผู้นำทางบารมีจะจบสิ้นไปหลังการมรณภาพ แต่ขบวนการและเครือข่ายยังคงขยายตัวจนมีขนาดใหญ่ และไม่ได้มีการพัฒนาไปสู่การเป็นสถาบันที่ตายตัวมากขึ้น หรือล่มสลายลงตามข้อเสนอของเวเบอร์ (Weber) (ดู Lindholm, 2013) สิ่งที่เห็นเป็นประจักษ์คือผู้ที่เข้ามาร่วมงานพิธีเปลี่ยนผ้าครุบาทที่จัดขึ้นในวันที่ 3 มีนาคม มีจำนวนมากขึ้นทุกๆ ปี พร้อมกับสิ่งก่อสร้างภายในวัดพระพุทธรบาทผาหนามที่มีเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีความใหญ่โตวิจิตรอลังการตระการตาอย่างมาก การทำความเข้าใจใหม่ในรูปแบบและองค์ประกอบของเครือข่ายผู้เชื่อถือศรัทธาครูบาขาวปีมีความสำคัญ เพราะจะทำให้ตระหนักว่าเครือข่ายมีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและไม่เคยมีรูปแบบและองค์ประกอบที่หยุดนิ่งตายตัวอันเกิดจากปัจจัยหลายประการ สรุปได้ดังนี้

ประการแรก ปฏิบัติการผ่านบุคคล คือครูบาตร เจ้าอาวาสวัดพระพุทธรบาทผาหนามองค์ปัจจุบันซึ่งเป็นลูกศิษย์ของครูบาวงศ์ ท่านเป็นผู้กระทำการที่กระตือรือร้นในการสืบสานสายสัมพันธ์เดิมและสร้างสายสัมพันธ์ใหม่ ซึ่งบางกลุ่มเป็นผู้อพยพจากอำเภอลีและเชื่อถือศรัทธาครูบาขาวปีมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย เมื่อมีการโยกย้ายไปอยู่ที่ใหม่จึงขาดการติดต่อไป การที่ครูบาตรไปเชื่อมต่อทำให้สายสัมพันธ์ที่ดูเหมือนจะชะงักไปกลับมาประสานต่อกันด้วยรูปแบบการเชื่อมโยงสมัยใหม่ที่ทำได้ง่ายขึ้นและกระทำได้ในหลากหลายช่องทาง

ประการที่สอง จากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจสังคมในชนบท จากการเกิดขึ้นของนิคมอุตสาหกรรม การค้าชายแดน และเกษตรพันธสัญญา ทำให้ผู้คนดำรงชีพนอกภาคเกษตรมากขึ้น ทำให้มีรายได้มากขึ้นทั้งจากงานราชการและงานรับจ้างอื่นๆ คนกลุ่มนี้ในอดีตที่ต้องทำการเกษตรแบบพอเพียงชีพ ไม่สามารถ

สะสมเงินเพื่อบริจาคในงานก่อสร้างและกิจกรรมทางศาสนาได้มากนัก แต่ปัจจุบันเมื่อมีฐานะดีขึ้นก็สามารถอุปถัมภ์กิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับครูบาขาวปี และวัดพระพุทธบาทพนาหนามที่พ่อแม่หรือปู่ย่าตายายให้ความเคารพ

ประการสุดท้ายเกิดจากวัตถุ สิ่งของ หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับครูบาขาวปี ไม่ว่าจะเป็นงานเขียน เส้นเกศา เล็บ รอยประทับมือเท้า วิหาร เจดีย์ ศาลา หรือเหรียญพระ เครื่องรางของขลัง รวมถึงสรีระทิพย์ งานพิธีกรรมและประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ ทั้งหมดมีศักยภาพในการเชื่อมต่อกับกลุ่มผู้เชื่อถือศรัทธาเก่าและดึงดูดกลุ่มคนใหม่ๆ ให้เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ซึ่งจะเห็นว่ากลุ่มคนเหล่านี้มีความแตกต่างหลากหลายในภูมิหลัง ชาติพันธุ์ สถานะทางสังคม และเศรษฐกิจ ดังภาพที่นำเสนอในงานพิธีเปลี่ยนผ้าฯ ทั้งพระสงฆ์ในระดับเจ้าคณะและพระสงฆ์ทั่วไป ข้าราชการจากส่วนกลาง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอ ข้าราชการส่วนท้องถิ่น คนเมือง คนกะเหรี่ยง คนไทใหญ่ นักธุรกิจจากภาคกลาง และต่างประเทศ จนไปถึงกลุ่มร่างทรง ซึ่งจำนวนไม่น้อยไม่ได้เข้าร่วมสมัยกับครูบาขาวปีและไม่เคยพบเห็นท่านมาก่อน แต่กลายมาเป็นผู้เชื่อถือศรัทธาที่สำคัญในปัจจุบันผ่านเรื่องเล่าความศักดิ์สิทธิ์และประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่ไม่สามารถอธิบายได้ พวกเขาจึงไม่เคยเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน นอกจากนี้ยังเต็มไปด้วยจุดมุ่งหมายที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งเพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขายความศักดิ์สิทธิ์ การโฆษณาและบอกเล่าความศักดิ์สิทธิ์ของครูบาขาวปี การบริจาคเพื่อให้ได้มาซึ่งผ้าขาวที่ห่อหุ้มสรีระของครูบาขาวปี การเข้าร่วมทำบุญสร้างสิ่งก่อสร้างในวัด การรับเป็นเจ้าภาพโรงทานหรือเจ้าภาพในงานกุศลและงานอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของที่มีศักดิ์สิทธิ์ที่จะดลบันดาลให้ผู้ที่เป็นเจ้าของได้รับผลสำเร็จตามต้องการ หรือแม้กระทั่งร่างทรงที่ต้องการเข้าร่วมทำบุญเพื่อทำให้เกิดความผูกพันใกล้ชิดกับครูบาขาวปี และสามารถอัญเชิญท่านมาอยู่ในร่างได้ ฯลฯ

กล่าวโดยสรุปแล้ว พิธีงานเปลี่ยนผ้าครูบาเป็นตัวอย่งของการเปิดพื้นที่เพื่อสร้างเครือข่ายและสืบสานความสัมพันธ์ให้ขยายกว้างออกไป ลักษณะผู้คนที่เข้าร่วมมีภูมิหลังที่ต่างกัน ความผูกพันใกล้ชิดกับครูบาแตกต่างกัน และมีความมุ่งหวังในการเข้าร่วมแตกต่างกัน แต่ก็ทำให้ขบวนการขับเคลื่อนไปได้และ

ขยายใหญ่ขึ้น ทั้งในด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระพุทธรูปผาหนาม รวมถึงวัดที่ครูบาขาวปีเคยสร้างไว้และการอุปถัมภ์วัดใหม่ ๆ อันเป็นผลจากผู้กระทำการทั้งที่เป็นตัวบุคคล ศาสนสถาน และวัตถุแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ภายใต้บริบทของการพัฒนาและความทันสมัยของการเดินทางและเทคโนโลยีการสื่อสาร

เชิงอรรถท้ายบท

- 1 โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการล้านนาศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีงบประมาณ 2558 ด้านที่ 8 มานุษยวิทยา
- 2 ไม่ได้นับเป็นสถานที่เนื่องจากบางรายการคือสถานที่เดียวกันแต่มีกิจกรรมก่อสร้างหลายครั้ง
- 3 ภายหลังครูบาวงศ์ได้เข้ามาจัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยให้ผู้อพยพชาวกะเหรี่ยงใหม่ โดยย้ายไปจัดตั้งเป็นชุมชน ชื่อหมู่บ้าน น้ำดิบขมภู หมู่ที่ 10 ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้
- 4 ครูบาขาวปีได้พิมพ์จำหน่ายและแจกจ่ายแก่ประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ใน พ.ศ.2494 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดความขัดแย้งกับคณะสงฆ์ค่อนข้างสูง (ดู Kwanchewan, 1988; ขวัญชีวัน ศรีสวัสดิ์, 2531; 2542: 7790-91)
- 5 หนังสือเล่มนี้ ครูบาขาวปีได้เรียบเรียงขึ้นเพื่อเผยแพร่ความคิดของท่าน เป็นเรื่องถามตอบระหว่างนายใจมาซึ่งเป็นศิษย์ของครูบาขาวปีกับครูบาขาวปีในเรื่องต่าง ๆ โดยจะเริ่มบอกชื่อกลินและเริ่มหัวข้อว่า ก่อเหตุกัมมัฏฐาน โดยนายใจมาไปพบเหตุที่น่าสนใจแล้วนำไปถามครูบาขาวปี จากนั้นจะมีหัวข้อ ชักนันทนกัมมัฏฐาน ซึ่งจะเป็นเรื่องที่สร้างความสนใจในกรรมฐานหัวข้อนั้น มีการยกกัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นการย้ำว่าเมื่อบุคคลได้บวชแล้วก็จงมั่นคงในการดำรงในกรรมฐานที่อาจารย์สอน โดยห้ามเปลี่ยนไปนับถืออาจารย์อื่น จากนั้นจึงเริ่มให้นายใจมาไป “ก่อก่อเหตุกัมมัฏฐาน” ในบทต่อ ๆ ไป จนครบ 40 กรรมฐาน มีอีกฉบับหนึ่งเป็นการปริวรรตจากอักษรเมืองล้านนา โดย อุดม รุ่งเรืองศรี, เกริก อัครชินเรศ, สุเมธ สุทิน, พิชัย แสงวงบุญ และพระจตุพล จิตตสังวร เมื่อ พ.ศ.2550 และใช้ชื่อว่า “ปฐมมูลกรรมฐาน ปฐมมูลโลก ปฐมประวัติพระพุทธเจ้าสร้างสมภาร” ซึ่งเป็นฉบับเดียวกันกับที่ครูบาวงศ์ได้จัดพิมพ์ใหม่เพื่อเผยแพร่ (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) โดยใช้ชื่อว่า “กรรมฐาน 40”

- 6 ใน ขวัญชีวัน บัวแดง (2542: 7792) กล่าวว่า วันศีลครุฑา จะเป็นเวลาก่อนวันศีลปกติ 3 วัน ถือตาม “สมัยเดือน 9 ดับหน” ในขณะที่คณะสงฆ์ส่วนกลางถือ “สมัยเดือน 9 ดับเต็ม” ตัวอย่างเช่น ปี 2558 วันเข้าพรรษาศรุฑาตรงกับวันที่ 26 กรกฎาคม ในขณะที่ทางการเป็นวันที่ 31 กรกฎาคม ซึ่งทางวัดพระพุทธรบาทผาหนามจัดงานทั้งสองวัน
- 7 จากหลักฐานที่มีพบว่าหนังสือองค์ศาสนาสองห้อง ได้รับการพิมพ์เป็นครั้งที่สอง (พ.ศ.2494) ด้วยจำนวนถึง 5,000 เล่ม และกรรมฐาน 40 ก็ถูกตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่ใหม่ในสมัยของครุฑาวางศ์ นอกจากนี้คือพิมพ์เป็นที่ระลึกในงานครบรอบวันมรณภาพ 27 ปี (พ.ศ.2547) ของครุฑาขาวปี โดยวัดพระพุทธรบาทผาหนาม ในแถลงการณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน (2494) กล่าวว่าในชั้นแรกครุฑาได้เขียนขึ้นเป็นตัวเมืองล้านนาและให้โรงพิมพ์แปลงเป็นภาษาไทยกลางอีกชั้นหนึ่ง
- 8 มาจากสุภาษิตในโคลงโลกนิติ ซึ่งเนื้อความเดิมกล่าวว่า

“ยางขาวชนเรียบร้อย	ดูดี
ภายนอกหมดไผสี	เปรียบฝ่าย
กินสัตว์เสพปلامي	ชีวิต
แจกเช่นชนชาติร้าย	นอกนั้นดูดี”
- 9 สัมภาษณ์พ่อเฒ่า คนเมือง อติตโยมครุฑา อายุ 79 ปี ณ บ้านผาหนาม อำเภอฝาง จังหวัดลำพูน วันที่ 25 กรกฎาคม 2558
- 10 สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุ คนเมือง 3 คน ณ บ้านแม่หวางห้วยริน อำเภอฝาง จังหวัดลำพูน วันที่ 24 ตุลาคม 2558
- 11 สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดแม่ตืน ตำบลแม่ตืน อำเภอฝาง จังหวัดลำพูน วันที่ 22 สิงหาคม 2558
- 12 ผู้ให้สัมภาษณ์คนเมืองส่วนใหญ่เรียกว่า บะต๊ะ ซึ่งน่าจะมาจากคำว่า บาตา
- 13 สัมภาษณ์พ่อหนานชาวกะเหรี่ยง แถบตำบลฮอด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 22 สิงหาคม 2558

- 14 พ่อหนานเป็นชาวกะเหรี่ยงบ้านดงดำ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ บวชเณร ในปี 2506 และอุปสมบทปี 2510 ที่วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม แต่มาช่วยงาน ครุบาขาวปีที่วัดพระพุทธรบาทผาหนามอยู่เป็นประจำ ปัจจุบันทำหน้าที่เป็น โฆษกงานเปลี่ยนผ้าครุบาขาวปีทุกปี
- 15 ครูบาไสดาหรือพระครูพุทธนิมิตธรรมสุนทร อายุ 58 ปี เจ้าอาวาสวัดแม่ตื่น อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และรองเจ้าคณะอำเภอลี้
- 16 เช่นเดียวกับการจัดงานพิธีเปลี่ยนผ้าครุขาววงศ์ที่วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม ที่จัดทุกวันที่ 17 พฤษภาคม ซึ่งเป็นวันที่ท่านมรณภาพ
- 17 สัมภาษณ์พระและเจ้าอาวาสวัดพระพุทธรบาทผาหนาม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เป็นการสัมภาษณ์ในหลาย ๆ วาระ ตั้งแต่กรกฎาคม-พฤศจิกายน 2558
- 18 นับต่างหากจากที่มาจากชุมชนใกล้เคียง เช่น ผาหนาม น้ำดิบขมกู่ และห้วยต้ม
- 19 สัมภาษณ์พระจากวัดพระพุทธรบาทผาหนาม ณ สำนักสงฆ์ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน วันที่ 6 พฤศจิกายน 2558
- 20 สัมภาษณ์แม่เลี้ยงเมืองแม่ระมาด ณ บ้านห้วยบง อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก วันที่ 24 ตุลาคม และ 3-4 พฤศจิกายน 2558
- 21 สัมภาษณ์ร่างทรงเมืองท่าสองยาง ณ บ้านแม่ต๋าน อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก วันที่ 4-5 พฤศจิกายน 2558
- 22 ปัจจุบันบวชเป็นพระแล้วเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2558
- 23 ภาพยนตร์ที่ถ่ายทำเมื่อครุบาขาวปียังมีชีวิตอยู่ มีอยู่หลายตอน แสดงกิจกรรม ทางศาสนาและการเดินทางไปก่อสร้างในสถานที่ต่าง ๆ เมื่อครั้งที่ผู้วิจัยเดินทาง ไปเก็บข้อมูลที่วัดท่าตันธงชัย อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ชาวบ้านแถบนั้น ยังเล่าให้ฟังว่าเมื่อครุbaumาสรางวิหาร ตอนกลางคืนมีการฉายภาพยนตร์ครุบา ให้ดูด้วย เป็นที่น่าตื่นตาตื่นใจของผู้คนในสมัยนั้น ภาพยนตร์ครุบาขาวปีนี้สูญหายไปจากวัดพระพุทธรบาทผาหนามเป็นเวลานาน จนผู้วิจัยพบว่าเณรท่านนี้ ได้เก็บรักษาไว้ (เพียงตอนหนึ่ง) โดยทำการแปลงไฟล์และตัดต่อใหม่ จากนั้น จึงได้นำออกฉายเมื่องานปอยหลวงของสำนักสงฆ์ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2559

- 24 กลุ่มเขียนพระนี้มีความน่าสนใจ เพราะจะทำให้เห็นว่าเครือข่ายของครุฑนั้นสามารถขยายตัวผ่านวัตถุเชาบูชาเหล่านี้ได้ด้วย และแม้จะเป็นเขียนพระแต่ก็มีความเฉพาะเจาะจงในตัวครุฑขาวปี ดูจากการตั้งชื่อกลุ่มว่า “ศิษย์ครุฑเจ้าอภิชัย (ขาวปี)” นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งเพจในเฟซบุ๊กและไลน์ โดยใช้ชื่อว่า “บารมีอภิชัยโย (ขาวปี)” เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเรื่องพระเครื่องและเหรียญ พร้อมกับสอดแทรกประวัติและเรื่องเล่าอภินิหารต่างๆ ของวัตถุที่เกี่ยวข้องกับครุฑขาวปีอยู่ตลอด กลุ่ม “ศิษย์ครุฑเจ้าอภิชัย (ขาวปี)” นี้รวมตัวกันอยู่เป็นประจำเพื่อตั้งโรงงานในงานต่างๆ ของพระในสายครุฑศรีวิชัย-ครุฑขาวปี รวมถึงพระเกจิชื่อดังรูปอื่นๆ ในภาคเหนือ ซึ่งจะได้มีโอกาสนำมาอภิปรายในโอกาสต่อไป
- 25 สัมภาษณ์ณเธร บ้านห้วยม่วง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ 23 สิงหาคม และ 23 พฤศจิกายน 2558

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ขวัญชีวัน บัวแดง. 2542. “อภิชัย (ขาวปี), ครุฑ (พ.ศ.2431-2520)”. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 15*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ขวัญชีวัน ศรีสวัสดิ์. 2531. *ความเชื่อครุฑขาวปี*. เอกสารเสวนา ณ ชมรมนักพัฒนาภาคเหนือ จัดโดย โครงการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนภาคเหนือเพื่อการพัฒนา.
- คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่-จังหวัดลำพูน. 2494. *คำแถลงการณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์พุทธนิคม.
- ประดิษฐ์ รัตนพรหม. 2525. *ประวัติชีวิตครุฑอภิชัย (ขาวปี)*. ลำพูน: ฐานุผลการพิมพ์.
- ภิกษุอนันท์ พุทธธัมโม. 2558. *ครุฑเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนา ศรีวิภูษชัย*. ปทุมธานี: สยามคชาวลำพูน.
- วัดพระพุทธรูปมหาพนม. 2547. *อภิชัยขาวปี*. ที่ระลึกในงานครบรอบวันมรณภาพ 27 ปี ครุฑเจ้าอภิชัยขาวปี อภิชัยโย ณ วัดพระพุทธรูปมหาพนม ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ.2547. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

พระมหาศรีบุญ ปัญญาโร (นุชมิตร). 2546. *การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถร (ครูบาอินทจักรรักษา)*. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอภิชาตวชิราวุฒ. 2494. *หนังสือองค์ศาสนาสองห้อง*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์อุปะติพงษ์.

พระอภิชาตวชิราวุฒ. 2499. *ปฐมมุลลกรรณฐาน ปฐมมุลลโลก ปฐมประวัติพระพุทธเจ้าสร้างสมภาร*. ปรีวรตโดย อุดม รุ่งเรืองศรี, เกริก อัครชินเรศ, สุเมธ สุกีน, พิชัย แสงบุญ, พระจตุพล จิตตสังวร. เอกสารนำร่องลำดับที่ห้าสิบเอ็ดในโครงการ ๑-ปัญญาสวรรณกรรมล้านนา พ.ศ.2550. เชียงใหม่.

พระอภิชาตวชิราวุฒ. ม.ป.ป. *หนังสือชีวประวัติองค์สมัยสามห้องและประวัติการก่อสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน พร้อมด้วยประวัติครูบาศรีวิชัย*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์รัตนากร.

ภาษาอังกฤษ

Callon, Michel. 1986. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity.

Kwanchewan Srisawat. 1988. *The Karen and the Khruba Khao Pi Movement: A Historical Study of the Response to the Transformation in Northern Thailand*. M.A. Thesis Presented to the Faculty of the Graduate School Ateneo de Manila University, The Philippines.

Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social – An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Law, John. 2007. *Actor Network Theory and Material Semiotics*. Version of 25th April 2007. <http://www.heterogeneities.net/publications/Law2007ANTandMaterialSemiotics.pdf>, 25 September 2014.

Law, John and John Hassard. 1999. *Actor Network Theory and After*. Oxford: Wiley.

Lindholm, Charles. 2013. "Charisma in Theory and Practice". In Charles Lindholm (editd), *The Anthropology of Religious Charisma: Ecstasies and Institutions*. New York: Palgrave Macmillan.

Turton, Andrew. 2006. "Remembering local history: Kuba Wajiraphanya (c.1853-1928), Phra Thongthip and the Müang way of life," *Journal of Siam Society* Vol. 94: 146-176.

Wasan Panyagaew. 2013. "Remembering with Respect: History, Social Memory and the Cross-Border Journeys of a Charismatic Lue Monk," *The Asia Pacific Journal of Anthropology* Vol. 14, No. 1: 23-40.

ข้อมูลสัมภาษณ์

สัมภาษณ์กลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 3 คน ณ บ้านแม่หว่างห้วยริน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน, วันที่ 24 ตุลาคม 2558.

สัมภาษณ์พ่อเฒ่า คนเมือง อดีตขโยมครูบา อายุ 79 ปี ณ บ้านผาหนาม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน, วันที่ 25 กรกฎาคม 2558.

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดแถบ ตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน, วันที่ 31 กรกฎาคม 2558.

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดแถบ ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน, วันที่ 22 สิงหาคม 2558.

สัมภาษณ์พ่อหนานชาวกะเหรี่ยง แถบตำบลฮอด อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่, วันที่ 22 สิงหาคม 2558.

สัมภาษณ์ร่างทรงเมืองท่าสองยาง ณ บ้านแม่ต๋าน อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก, วันที่ 4-5 พฤศจิกายน 2558.

สัมภาษณ์แม่เลี้ยงเมืองแม่ระมด ณ บ้านห้วยบง อำเภอแม่ระมด จังหวัดตาก, วันที่ 24 ตุลาคม และ 3-4 พฤศจิกายน 2558.

สัมภาษณ์พระ 1 รูป จากวัดพระพุทธรูปผาหนาม ณ สำนักสงฆ์ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน, วันที่ 6 พฤศจิกายน 2558.

สัมภาษณ์เณร บ้านห้วยม่วง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่, วันที่ 23 สิงหาคม และ 23 พฤศจิกายน 2558.

สัมภาษณ์พระครูสุนทรธรรมการ เจ้าอาวาสวัดพระพุทธรูปผาหนาม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ในหลาย ๆ วาระ, ตั้งแต่ กรกฎาคม-พฤศจิกายน 2558.